

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

**DOČASNÁ PRACOVNÍ MIGRACE ČECHŮ DO VELKÉ
BRITÁNIE**

Bakalářská práce

Obor: Kulturní antropologie

Vypracovala:

Vendula Bartošová

Vedoucí práce:

PhDr. Daniel Topinka Ph.D.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma „Dočasná pracovní migrace Čechů do Velké Británie“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 28.3.2017

Podpis

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu mé bakalářské diplomové práce, PhDr. Danielu Topinkovi Ph.D. za cenné rady a konzultace. Dále děkuji všem participantům za ochotu a zájem podílet se na mém výzkumu a v neposlední řadě děkuji i své rodině za jejich podporu při psaní práce.

ANOTACE

Práce pojednává o průběhu adaptace mladé generace Čechů do britského města Bournemouth. První část je věnována teoretickému ukotvení tématu migrace a adaptace a popisu historie české emigrace. Druhá část práce vychází z vlastního terénního výzkumu a pomocí kvalitativní metody sleduje proces migrace od motivací a prvotního rozhodnutí migrantů o odcestování do Velké Británie, přes průběh a faktory ovlivňující jejich adaptaci až po případné plánování návratu domů. Práce zkoumá také podobu interakce migrantů s jinými Čechy a vnímání kulturních rozdílů ve Velké Británii.

KLÍČOVÁ SLOVA

Migrace, adaptace, Češi, Velká Británie, Bournemouth, kulturní rozdíly, interakce

ANNOTATION

This thesis discusses the process of the adaptation of the young generation of Czechs in the British city of Bournemouth. The first part is devoted to the theoretical concept of migration and adaptation and describes the history of Czech migration. The second part is based on the author's own field research using qualitative methods and monitors the migration process from the motivations and the initial decisions of migrants which led them to leave the Czech Republic over the process and the factors influencing their adaptation to possible planning to return home. The thesis also examines the form of interaction with other Czech migrants and perception of cultural differences in the United Kingdom.

KEY WORDS

Migration, adaptation, Czechs, United Kingdom, Bournemouth, cultural differences, interaction

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. <i>Migrace a migrační teorie</i>	9
1.1. Typologie migrace.....	9
1.2. Proces migrace	11
1.3. Migrační teorie	11
1.3.1. Push a pull teorie	12
1.3.2. Neoklasická ekonomická teorie.....	12
1.3.3. Teorie segmentovaného pracovního trhu	13
1.3.4. Teorie migračních sítí.....	14
2. <i>Akultura</i>	16
2.1. Definice akultura.....	16
2.2. Akulturační strategie	17
2.3. Kulturní šok a akulturační stres.....	18
3. <i>Adaptace</i>	20
4. <i>Historie české emigrace</i>	21
4.1. Stručná historie české emigrace	21
4.2. Dosavadní zjištění o české emigraci	23
<i>Shrnutí teoretické části</i>	24
VÝZKUMNÁ ČÁST	25
5. <i>Metodologie výzkumu</i>	25
5.1. Cíle výzkumu	25
5.2. Výzkumné otázky.....	26
5.3. Metoda výzkumu.....	27
5.3.1. Výzkumný design	28
5.4. Techniky sběru dat	29
5.5. Výběr místa a výzkumného vzorku.....	30
5.5.1. Proces výběru výzkumného vzorku.....	31
5.6. Metody analýzy dat	32
5.7. Etika výzkumu.....	33
6. <i>Popis zúčastněného pozorování</i>	34

7. <i>Interpretace kategorií</i>	37
7.1. <i>Faktory ovlivňující migraci</i>	37
7.1.1. Život před odjezdem	37
7.1.2. Motivace	39
7.1.3. První krok k migraci	41
7.1.4. Příjezd do Anglie	44
7.1.5. Shrnutí	45
7.2. <i>Pracovní a ekonomická adaptace</i>	45
7.2.1. Proces shánění práce	46
7.2.2. Segmentace pracovního trhu	47
7.2.3. Pracovní prostředí a podmínky	48
7.2.4. Peníze a životní úroveň	50
7.2.5. Shrnutí	51
7.3. <i>Sociální adaptace</i>	52
7.3.1. Strategie začlenění	52
7.3.2. Překážky v sociální adaptaci	54
7.3.3. Vnímání kulturních rozdílů a kulturní šok	56
7.3.4. Shrnutí	59
7.4. <i>Česká komunita a interakce s Čechy</i>	59
7.4.1. Česká komunita	60
7.4.2. Migrace jako životní styl	61
7.4.3. Shrnutí	62
7.5. <i>Návrat do Česka</i>	62
7.5.1. Zůstat či odejít?	63
7.5.2. Změna hodnot	64
7.5.3. Shrnutí	65
<i>Shrnutí výzkumné části</i>	66
ZÁVĚR	68
Seznam použité literatury	69
Seznam zkratk	70

Úvod

V současné době stále více mladých lidí využívá možnosti odcestovat na nějakou dobu za prací do zahraničí a jednou z nejčastěji navštěvovaných zemí je právě Velká Británie. Jedná se tedy o velmi aktuální téma v oblasti migrace. Jak se ale tato mladá generace Čechů v novém prostředí adaptuje a co míru této adaptace ovlivňuje? To je otázkou, kterou se ve své práci zabývám. Zaměřuji se nejen na oblast sociální adaptace, tedy soužití s většinovou společností, ale i ekonomickou a pracovní adaptací migrantů. Adaptací rozumím proces přizpůsobování se novému, neznámému prostředí. Migrace je však dlouhý proces sestávající z mnoha fází, a proto je jedním z témat této práce i předchozí podoba života participantů a prvotní motivace k odcestování do jiné země či naopak důvody pro pozdější návrat domů. Samostatným tématem, avšak úzce souvisejícím se sociální adaptací je také jejich soužití s ostatními Čechy.

Migrace Čechů do Velké Británie je velmi rozsáhlým tématem, kterým se nebylo možné zabývat v celé šíři. Proto jsem výzkum zasadila do britského města Bournemouth, kde jsem měla nejlepší podmínky pro jeho realizaci. Na mladou generaci jsem se rozhodla zaměřit z důvodu jejího menšího probádání v dostupné literatuře. Ta se zabývá především historií migrace Čechů do zahraničí, zejména pak do roku 1989.

Práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část připravuje půdu pro část praktickou, tedy vysvětluje fenomény a jevy objevující se dále ve výzkumu. Zahrnuje vysvětlení pojmu i procesu migrace, migrační teorie, zabývá se koncepty akulturace a adaptace a pro zachování kontextu je zakončena i přehledem historie české emigrace a dosavadní literatury k tématu. Výzkum je pak realizován pomocí metody zakotvené teorie za použití polostrukturovaných rozhovorů a pozorování jako technik sběru dat. Důležité je také poznamenat, že výzkum byl realizován v době, kdy byla Velká Británie stále členským státem Evropské unie, stejně jako Česká republika a všichni participanté tak měli možnost legálního přístupu na její území i pracovní trh.

Teoretická část

1. Migrace a migrační teorie

Protože je migrace klíčovým tématem této práce, věnuji tuto kapitolu její definici. V následujících podkapitolách popíši typy migrace, její proces a jednotlivé migrační teorie, které budou v empirické části této práce sloužit jako modely napomáhající popisu migrace Čechů do Velké Británie. Podkladem následujících pasáží jsou především příspěvek *Reflexe migračních teorií*, jehož autory jsou Dušan Drbohlav a Zdeněk Uherek, kniha *Přistěhovalectví a liberální stát* od Pavla a Andrei Baršových a článek *Some Conceptual Thoughts on Migration* od Andrese Demutha.

Migrace je jedním z velmi diskutovaných témat dnešní doby, a proto můžeme najít velké množství definic. Podle Václava Soukupa (2004, s. 40) pojem migrace obecně vyjadřuje pohyb obyvatelstva z jedné geografické oblasti do druhé. Podle definice OSN je migrantem každý, kdo překročí hranice státu na dobu delší než jeden rok. Podobně migranta definuje i slovník *European Migration Network* (2014, s. 187), a to jako osobu, která se nachází mimo území státu, jehož je státním příslušníkem, nebo občan, který pobývá v cizině déle než jeden rok bez ohledu na příčiny migrace. Na migraci jako společenský jev však můžeme nahlížet z různých úhlů pohledů a zkoumat ji v několika rovinách, kterými se zabývá následující podkapitola.

1.1. Typologie migrace

Jednu z prvních typologií migrace rozpracoval demograf William Petersen v roce 1958 a rozdělil tak migraci na *primitivní* (migrace jednoduchých či nomádských společností například z ekologických důvodů), *vynucenou* (migrace spojená s hrozbou násilí), *násilnou* (svévolné nedobrovolné přemísťování osob s nemožností vzepřít se migraci), *dobrovolnou* a *masovou*. Petersen předpokládá, že migrace vzniká především z ekologických, ekonomických a sociálně politických důvodů (Petersen, 1970 in Drbohlav, Uherek, 2007, s. 129).

Jedním z vědců, kteří jeho typologii z důvodu nedostatečného pokrytí rozmanitosti migrace později přepracovali je například Andreas Demuth (2000), který vychází z

dichotomie *dobrovolné* a *nucené* migrace. Migraci dobrovolnou rozdělil dále na migraci pracovní, řetězovou (migrace za účelem sloučení rodiny), „neimigrační“ (dočasná migrace za účelem studia, výzkumu a podobně) a inovační (za účelem zlepšení životních podmínek a hmotného zabezpečení jednotlivců či rodin). Migrace nucená podle Demutha vychází ze situace, kdy okolnosti migrantovi zabraňují zůstat doma a nutí ho odejít. Rozdělil ji dále na migraci zapříčiněnou mezilidskými vztahy a migraci způsobenou živelnými katastrofami. Nucená migrace zapříčiněná mezilidskými vztahy je navíc dále členěna na migraci způsobenou porušováním lidských práv a migraci jako důsledek občanské války (Demuth, 2000 in Drbohlav, Uherek, 2007, s. 129).

Podle Baršové a Barši (2005, s. 99) můžeme rozlišovat také migraci související s pracovním trhem, a to na *trvalou* migraci, jejímž smyslem je usídlení pracovníka a jeho rodiny v hostitelské zemi, a na *dočasnou* pracovní migraci, reagující na aktuální potřeby pracovního trhu. Definice více orientovaná na záměr samotných migrantů zní podle slovníku European Migration Network (2014, s. 281) takto: „*Dočasná migrace je takovým druhem migrace realizovaným na základě konkrétní motivace nebo účelu se záměrem pozdějšího návratu do země původu nebo další migrace*“. Právě tomuto typu migrace se věnuje tato práce. Existuje však několik dalších kritérií dělení. Migraci, kterou se zabývá tento výzkum lze označit také jako *pracovní*. Ta je definována jako migrace z jednoho státu do druhého, nebo v rámci vlastní země za účelem zaměstnání (European Migration Network, 2014, s. 177).

Rozlišit můžeme migraci také z hlediska územní jednotky, tedy *vnější* neboli mezinárodní za hranice státu a *vnitřní*, která označuje pohyb osob v rámci území jednoho státu. Dále se rozlišuje z hlediska délky pobytu, tedy *krátkodobá* či *dlouhodobá* nebo také *legální* či *ilegální* migrace. Často však nelze označit konkrétní migraci pouze jedním z uvedených rozlišení. Jednotlivé charakteristiky se ve většině případů překrývají a působí společně.

Dalším a neméně důležitým termínem, který se k dané problematice váže, je reemigrace. Reemigrací či zpětnou migrací se rozumí návrat dřívějších migrantů do země původu.

1.2. Proces migrace

Andreas Demuth (2000) chápe migraci jako čtyřfázový proces. *První fází* migrace je samotné rozhodování o odchodu ze země původu, které je většinou rozhodnutím jednotlivce na základě mnoha faktorů a pojí se s již zmíněným rozlišením, zda se jedná o migraci dobrovolnou nebo nucenou. *Druhou fází* migrace je cesta. Protože je v dnešní době cestování mnohem jednodušší a rychlejší než dříve, výrazně ovlivňuje rozhodnutí potenciálního migranta, zda odjede ze země nebo ne. *Třetí fáze* nastává po příjezdu do cílové země. Člověk musí překročit hranice státu a projít kontrolou. V této fázi záleží na migrační politice dané země, jak snadné bude překročení jejích hranic. Pokud je tato politika příliš přísná, může dovést migranta i k pokusům o ilegální vstup do země. Pokud se migrantovi podařilo do země dostat, nastává *čtvrtá fáze*. Migrace ustává a záleží na migrantovi, majoritní společnosti a politice státu, jaké podmínky bude v zemi mít. Podobu jeho života v cílové zemi ovlivňuje podle Demutha i jeho vlastní situace, důvody k migraci a jeho záměry v cílové zemi (Demuth, 2000, s. 32-45).

1.3. Migrační teorie

Lidé se odjakživa přesouvali z místa na místo. Ve snaze kontrolovat příliv přistěhovalců a ovlivňovat migraci se liší přístupy jednotlivých společností k těmto migrantům. Důležitý je také vliv přijímacích zemí na migraci, které někdy formou poptávky po zahraniční pracovní síle lákají migranty k přestěhování, aby tak například napomohli chodu vlastní ekonomiky nebo zacelili mezery na trhu práce. Na migraci tak může být nahlíženo skrze několik základních teoretických přístupů (explanační teorie migrace), které se snaží tento fenomén vysvětlit a objasnit důvody, proč k migraci dochází. V této podkapitole tedy představím několik vybraných migračních teorií důležitých pro tuto práci.

Podle uchopení problematiky migrace se teorie dělí na *mikro* nebo *makroúrovňové*. Mikroúroveň se soustředí především na jedince, rodinu či domácnost a jejich chování v daném prostředí, makroúroveň na ekonomické, sociální a politické prostředí, ve kterém se migrant pohybuje (Drbohlav a Uherek, 2007, s. 127).

1.3.1. Push a pull teorie

William Petersen (1970) a Donald J. Bogue (1952) předpokládají, že na jedince působí určité faktory, které je vypuzují ze země jejich původu (tzv. „push“ faktory) a faktory, které je naopak přitahují do cílového prostoru migrace (tzv. „pull“ faktory). Podle Demutha jsou to faktory, které stimulují nebo ovlivňují rozhodnutí o migraci jak ze strany, která migranty vysílá, tak ze strany, která je přijímá (Demuth, 2000, s. 35). Nejdůležitější je však migrantovo subjektivní vnímání příčiny migrace.

1.3.2. Neoklasická ekonomická teorie

Základem této teorie je vysvětlení migrace jako důsledku nerovnováhy mezi nabídkou a poptávkou na pracovním trhu (Baršová, Barša, 2005, s. 267). Má dvě analytické roviny, z hlediska *makroúrovně* migrace směřuje z méně vyspělých zemí s přebytkem pracovních sil a nízkými platy do zemí či oblastí vyspělejších s nedostatkem pracovních sil a vysokými platy (Drbohlav, Uherek, 2007, s. 131). Rozdíly ve mzdách povzbuzují pracovníky z méně ekonomicky vyspělých zemí k migraci do těch více vyspělých a můžeme je tak označit za *push faktor*. Díky jejich ochotě pracovat v cílové zemi za méně peněz než domácí pracovníci, jsou vyhledáváni zaměstnavateli, což můžeme označit za *pull faktor*. Hlavní proměnnou tohoto modelu je racionálně kalkulující jednotlivec, který migruje proto, aby maximalizoval svůj zisk, tedy mzdu a srovnává příjem v zemi svého pobytu s příjmem na místech s vyššími mzdami poté, co od něj odečetl náklady na svou migraci (Baršová, Barša, 2005, s. 267). Čím vyšší jsou tedy rozdíly ve mzdách, tím vyšší jsou migrační toky. Dlouhodobě by pak taková migrace měla vést ke snížení počtu pracovních sil v chudších zemích, a tedy postupnému zvýšení mezd. Naopak v bohatších zemích vzroste počet pracovních sil a dojde tak ke snížení mezd. Proces pokračuje do doby, než se výdělků v obou zemích vyrovnají a dojde tak k ukončení migrace (Rabušic, Burjanek, 2003, s. 10).

Na *mikroúrovni* tato teorie vychází z předpokladu, že jedinec migruje v očekávání zlepšení celkové kvality života, přičemž zůstávají úvahy nad dlouhodobými přínosy (jako mohou být například vyšší příjmy, lepší pracovní podmínky, zdokonalení se v cizím jazyce) i ztrátami (jako například velké počáteční finanční náklady, ztráta

přátel a rodiny, přizpůsobení novému prostředí) vycházejícími z migrace a věří, že zisky převáží. Každý však hodnotí zisky a ztráty odlišně na základě individuálně psychologických a kulturně podmíněných předpokladů a životních cílů (Drbohlav, Uherek, 2007, s. 131). Vyšší výdělek tak nemusí být primární a jedinou motivací k migraci, může to být právě například touha po zkušenostech či zdokonalení se v jazyce, které člověk může využít po návratu do země původu k zajištění lepší práce.

Trh práce, tedy možnost lépe ohodnoceného zaměstnání je tedy klíčovou proměnnou této teorie, která tak umožňuje vysvětlit směr migračních toků a model lidského kapitálu umožňuje ukázat, proč některé skupiny lidí migrují více, než jiné (Drbohlav, Uherek, 2007, s. 131).

1.3.3. Teorie segmentovaného pracovního trhu

Tuto teorii vypracoval Michael J. Piore a její základní charakteristikou je obrácení pozornosti od nabídkové strany migrace k poptávkové, tedy od vysílajících zemí k přijímacím. Teorie předpokládá segmentaci pracovního trhu, který je rozdělen na dva sektory. Primární sektor se vyznačuje dobře placenými pozicemi pro kvalifikované pracovníky, jistotou stabilní práce, perspektivou kariérního růstu a je určen především pro domácí pracovníky. Sekundární sektor je tvořen nekvalifikovanými pracovníky a je typický malou atraktivitou kvůli nízkým mzdám, nestabilitou zaměstnání, nemožností kariérního růstu, obtížnými pracovními podmínkami a nebezpečnou či namáhavou prací (Drbohlav a kol., 2010, s. 132). Protože se domácí obyvatelstvo snaží udržet v prvním sektoru, bývají do něj najímání zejména pracovní migranti (Drbohlav, Uherek, 2007, s. 131). Podle Baršové a Barši (2005, s. 271) je druhý sektor: *„Zvláštní segment pracovních míst s nízkým sociálním statusem a bez příležitosti k vzestupné sociální mobilitě, tzv. dead-end-jobs. Protože se těmto místům domácí pracovní síla vyhýbá, přetrvává v nich poptávka po dodatečné nabídce práce i tehdy, když je v hlavním segmentu vysoká míra nezaměstnanosti. Prázdný prostor je vymezen tak, že nejvhodnější skupinou na jeho zaplnění jsou právě přistěhovalci“*. Mzda je tedy dávana do souvislosti také se sociální prestiží daného pracovního místa.

Negativní rysy spojené s druhým sektorem tak otevírají možnosti zaměstnání cizincům a důvod, proč přijímají takové pozice, nemusí být pouze kvůli rozdílu ve mzdách mezi jejich zemí původu a hostitelskou zemí, ale také proto, že takovou práci považují za přechodnou a je pro ně příležitostí zajistit si v novém prostředí alespoň nějaké zaměstnání. Protože si navíc často udržují sociální identitu a status v zemi původu, které se stále cítí být součástí, nevdí jim nízký status pojící se s takovou prací, ani nemožnost kariérního růstu v hostitelské zemi. Naopak příjmy ze zahraničí mohou jejich sociální status v zemi původu zvyšovat. Přisouzení jistého pracovního segmentu cizincům či etnickým menšinám navíc zajišťuje domácím pracovníkům, že nikdy nespádnou na nejnižší sociální příčku, která není definována ekonomicky, ale statusově. Vzájemně výhodná situace však končí ve chvíli, kdy se migranti rozhodnou v nové zemi usadit a chtějí rovné příležitosti i vyšší sociální status (Baršová, Barša, 2005, s. 271).

Tato teorie může vysvětlovat silnou poptávku po zahraniční pracovní síle při současně vysoké nezaměstnanosti domácích pracovníků i to, proč zahraniční pracovníci nemusí nutně negativně ovlivňovat jejich pracovní příležitosti (Baršová, Barša, 2005, s. 271). Migranti se navíc vyznačují vyšší mírou ekonomické aktivity, a naopak nižší mírou nezaměstnanosti než domácí populace, a tak i míra jejich závislosti na sociálním systému cílové země je nízká. „*Zahraníční pracovníci tak představují spíše doplněk na pracovním trhu než přímou konkurenci pro domácí pracovní sílu*“ (Drbohlav a kol., 2010, s. 134).

1.3.4. Teorie migračních sítí

Teorie migračních sítí zachycuje způsoby, jakými se migrace udržuje a reprodukuje neboli „sítě“. Síť se díky migraci vytváří, ale současně ji zpětně živí a posilují (Baršová, Barša, 2005, s. 275). Jsou to osobní vazby propojující současné migranty, dřívější migranty i nemigranty ve vysílajících a přijímajících zemích prostřednictvím příbuzenství, přátelství či společného původu. Uzly sítě jsou pak formou sociálního kapitálu, ze kterého lidé mohou čerpat při snaze získat například zaměstnání v zahraničí. Rozšiřování sítí tak zvyšuje pravděpodobnost mezinárodního pohybu a jejich dalšího rozšíření, protože snižují náklady a rizika pohybu a zvyšují očekávané čisté výnosy migrace (Massey et al., 1997, s. 264 in Baršová, Barša, 2005,

s. 275). Sítě poskytují lidem z vysílající země informace o situaci v přijímající zemi a také sociální, ekonomickou i rezidenční základnu, o níž se mohou po přesunu opřít. Nabízí jim pomoc zorientovat se v cizím prostředí, pomoc při hledání ubytování či práce, nebo i záchranné lano v případně krize. Díky zapojení v síti může přistěhovalec nabýt pocitu zázemí v jinak cizím prostředí a může mu tak pomoci od pocitů odcizení či frustrace. Moderní formy technologie umožňující snadnější dopravu a komunikaci navíc posilují udržování těchto vazeb, třeba i pro případ rozhodnutí migranta vrátit se jednou zpět do země původu.

Sítě tak mohou vysvětlovat koncentraci etnických přistěhovaleckých společenství v určitých geografických, ale i pracovních oblastech (Baršová, Barša, 2005, s. 275). Podle Eriksena (2008, s. 103) navíc sítě často nemají žádné hranice ani žádnou přehlednou vnitřní organizaci, protože každý člověk se může považovat za střed sítě.

Existuje několik dalších migračních teorií, protože však nesouvisí s mým výzkumem, nebudu se jimi dále v této práci zabývat.

Drbohlav a Uherek (2007, s. 127) zdůrazňují, že studium migrace je interdisciplinární a jednotlivé obory zabývající se problematikou migrace se zaměřují na rozdílné aspekty migrace. Důvod, proč neexistuje jediná „všeobjímající“ teorie migrace je nemožnost pokrytí komplexity problematiky migrace a diferenciací migračních procesů. Drtivá většina z tzv. teorií migrace podle nich navíc není v pravém slova smyslu teoriemi, a to z důvodu, že nesplňují některá základní kritéria teorie (např. nemají obecnou platnost, jednotlivé části nejsou logicky provázány nebo nemají současně explanační i predikační funkci) a jedná se tedy spíše o koncepty, perspektivy, přístupy, modely či pouhou kumulaci nahromaděných pravidelností. Stejně tak Baršová a Barša (2005, s. 267) ve své publikaci poznamenávají, že jednotlivé teorie jsou spíše než vše vysvětlujícími a vzájemně se vylučujícími alternativami heuristickými vodítky, jejichž relativní užitečnost závisí na předmětu a otázce zkoumání a mají komplementární povahu, tudíž jedna teorie často doplňuje druhou.

2. Akulturace

Pojem akulturace, který vznikl již na konci 19. století, se úzce pojí s procesem migrace a byl již definován mnoha autory. V této kapitole se budu zabývat jeho definicemi a vymezením, včetně jednotlivých akulturačních strategií, které ve svých publikacích popsal známý psycholog J. W. Berry dlouhodobě se zabývajícím procesem akulturace a adaptace migrantů. S akulturací také úzce souvisí koncept akulturačního stresu, častěji známý pod názvem kulturní šok, kterému je věnována celá jedna podkapitola.

2.1. Definice akulturace

John W. Powell označoval již roku 1880 anglickým výrazem „acculturation“ výpůjčku z jiné kultury (Herskovits, 1997, s. 28). Pojem akulturace však poprvé definoval americký antropolog Robert Redfield spolu s Ralphem Lintonem a Melvillem J. Herskovitsem v roce 1936 jako fenomén, ke kterému dochází při přímém kontaktu dvou odlišných kultur a jehož následkem jsou změny v jedné nebo obou skupinách. V pozdějších letech se na akulturaci přestalo pohlížet jako na pouze skupinový fenomén a pozornost vědců se zaměřila i na jednotlivce. Theodore D. Graves v roce 1967 rozlišil akulturaci na kolektivní (skupinový) fenomén, při kterém dochází ke změně v kultuře skupiny a psychologickou akulturaci, při které dochází ke změně v psychice jednotlivce. Toto rozdělení považuje za významné ze dvou důvodů. Prvním je důležitost přezkoumání systematických vztahů mezi těmito dvěma proměnnými a druhým je potřeba uvědomit si, že ne každý jednatel se účastní procesu akulturace ve stejném rozsahu jako zbytek skupiny (Berry, 1997, s. 7).

V průběhu doby docházelo k vytváření dalších a novějších definic. Například Václav Soukup v roce 2004 definuje akulturaci jako „*typ endogenní kulturní změny, k níž dochází při vzájemném kontaktu různých kultur*“ (Soukup, 2004, s. 199). V této definici se však neobjevuje výše zmíněné rozlišení akulturace na úrovni skupiny a jednotlivce, a proto mi připadá poněkud zjednodušená. Výstižnější je podle mého názoru definice od J. W. Berryho, který označuje akulturaci následovně: „*Akulturace je duální proces kulturní a psychologické změny, který probíhá v důsledku kontaktu mezi dvěma nebo více kulturními skupinami a jejich jednotlivými členy*“ (Berry, 2005,

s. 698). Akulturace na úrovni skupiny podle něj konkrétně zahrnuje politické, ekonomické nebo kulturní změny. Na individuální úrovni zahrnuje změny v chování jedince jako změny hodnot, postojů, schopností nebo motivů (Berry, 1992, s. 70). Tyto změny mohou být poměrně snadno dosažitelné, nebo mohou způsobit akulturační stres, kterému se budu věnovat podrobněji v samostatné části této kapitoly.

2.2. Akulturační strategie

Ne všichni migranti prochází procesem akulturace stejně. Ve snaze dosáhnout uspokojivé adaptace mohou uplatňovat různé strategie, které pak mají celkový vliv na jejich budoucí život v cílové zemi, míru jejich participace ve společnosti i psychiku jednotlivce. V této podkapitole se budu věnovat základním čtyřem strategiím popsaných Berryem (Berry, 1992; Berry, 1997; Berry, 2005; Berry 2006).

Tyto strategie jsou založeny na dvou dimenzích: První z nich je orientována na postoj migrantů k vlastní kultuře, tedy do jaké míry si chtějí udržet svou původní kulturu a jak důležitá je pro ně vlastní identita. Druhá na postoj migrantů k cílové zemi, tedy do jaké míry se chtějí zapojit do majoritní společnosti. (Berry, 2006, s. 306)

V případě, že migranti nemají zájem udržovat svou původní kulturu a kulturní identitu, a naopak mají zájem se co nejvíce zapojit do majoritní společnosti, jedná se o strategii *asimilace* (Berry, 2005, s. 705). Pokud se odehrává ve velkém měřítku, vede nakonec k vymizení menšiny, která splyne s většinou (Eriksen, 2008, s. 342).

Opakem je strategie *separace*. V takovém případě je pro migranty stále velmi důležitá jejich původní kultura a vyhýbají se jakékoliv interakci s majoritní společností.

Třetí strategie, blížící se více středu, se nazývá *integrace*. Migranti mají zájem jak o kulturu majoritní společnosti, se kterou vyhledávají denní kontakt, tak o udržení své původní.

Poslední strategií je *marginalizace*. V takové situaci nemají migranti velký zájem o udržení vlastní kultury, ani netouží navazovat vztahy se členy majoritní společnosti, často z důvodu jejich vyloučení nebo diskriminace (Berry, 2005, s. 705).

Tyto strategie jsou formulovány z perspektivy samotných migrantů. Volba jedné z nich však nemusí být vždy pouze v jejich rukou a může ji naopak ovlivnit přístup majoritní společnosti. Pokud dominantní kultura upřednostňuje strategii asimilace, tedy úplné přizpůsobení migrantů jejich kultuře, jedná se o tzv. *melting pot* (tavící kotlík). Pokud migranty naopak tlačí k separaci a nechce je do své kultury zapojit, jde o *segregaci* (Berry, 2005, s. 706). Tento proces je často provázen představou, že příslušníci menšiny jsou méněcenní (Eriksen, 2008, s. 342). Marginalizaci odpovídá pojem *exkluze*. A nakonec, pokud majoritní společnost umožňuje migrantům integraci, jedná se o *multikulturalismus* (Berry, 2005, s. 706).

Podle Berryho je však důležité poznamenat, že ne vždy a ve všech případech lze určit jen jednu strategii a migranti je často v různých situacích kombinují, v závislosti na momentálních okolnostech. Znamená to, že různé strategie mohou volit v soukromí a jiné zase na veřejnosti či v práci (Berry, 1997, s. 12).

V důsledku separace, marginalizace, nebo když se skupiny dostávají do konfliktu, může dojít k akulturačnímu stresu, o kterém pojednává následující podkapitola.

2.3. Kulturní šok a akulturační stres

Starším pojmem pro koncept akulturační stres je kulturní šok. Poprvé ho použil antropolog Kalervo Oberg již v roce 1960 a popisuje ho jako pocit úzkosti a frustrace v důsledku střetu jedince s jinou, neznámou kulturou. Jedněmi z mnoha různých projevů kulturního šoku podle něj mohou být například strach z neznámých jídel či fyzického kontaktu s příslušníky cizí kultury, roztržitost, agresivita, pocit bezmoci a touha po kontaktu s příslušníky vlastní národnosti či přání vrátit se domů (Oberg, 1960, s. 177).

Následně Oberg rozlišil čtyři fáze kulturního šoku. První fází je pocit *nadšení* trvající několik dnů či týdnů charakteristický fascinací novým prostředím. Druhou fází je *odmítnutí* spojené s náhlým obratem k pocitům úzkosti, bezmoci, napětí a nepřátelským postojem vůči hostitelské zemi v důsledku objevení se prvních problémů, například s jazykem. Migrantů v této fázi často vyhledávají příslušníky

vlastní kultury, strádají a distancují se od většinové společnosti, ke které si navíc vytvářejí stereotypy. Následně buď překonají tuto fázi a přejdou do další, nebo se vracejí domů. V případě, že uspějí, nastává fáze *obratu*, kdy si migranti začnou zvykat na novou kulturu, začínají více rozumět jazyku a zauímají pozitivnější přístup namísto kritiky. Poslední fází je *přizpůsobení* novým životním podmínkám, vyrovnání a akceptace zvyků země (Oberg, 1960, s. 178).

Berry (1997, s. 13) namísto kulturního šoku raději používá termín akulturační stres, a to ze tří důvodů: Prvním je, že úzce souvisí s psychologickým konceptem stresu jako reakce na stresory z prostředí, a má tak pevnější teoretický základ. Za druhé, označení „šok“ podle něj naznačuje přítomnost pouze negativních zkušeností, přičemž „stres“ může být i pozitivní a považován za jakousi neškodnou zkušenost. Třetím důvodem je pak skutečnost, že zdroje problémů, které vznikají, nejsou kulturní, ale interkulturní.

Akulturační stres podle něj souvisí s určitými požadavky na změny v chování migrantů, které se mohou objevit v průběhu akulturace a se kterými se migranti musí vyrovnat. Změny mohou probíhat snadno a bez problémů, přičemž se migranti záměrně vzdávají starých kulturních vzorců chování a nahrazují je novými, charakteristickými pro majoritní společnost, což jim umožňuje snadnější přizpůsobení se životu v nové zemi. Jak již bylo zmíněno, takové přizpůsobování pro ně nemusí být nijak stresující, a naopak jej mohou považovat za osobně obohacující. Přesto však může nastat situace, kdy takové změny nejsou pro migranta jednoduché a dochází k určitému kulturnímu konfliktu, který musí řešit (Berry, 2005, s. 707). O akulturační stres se jedná, pokud dochází k velkému kulturnímu konfliktu, který je problematický, ale překonatelný. V takovém případě migranti chápou, že čelí problémům vzniklým na základě interkulturního kontaktu, se kterými se však nemohou vyrovnat snadno nebo rychle pouhým přizpůsobením se. Akulturační stres je tak stresovou reakcí v důsledku životní události vzniklé v průběhu akulturace (Berry, 2005, s. 708). Jedněmi z projevů akulturačního stresu pak může být zhoršení duševního zdravotního stavu (zejména úzkost, deprese), pocity bezvýznamnosti a odcizení a zvýšená úroveň psychosomatických a psychologických příznaků. Akulturační stres je tudíž fenomén, který může být příčinou špatné adaptace, zahrnující zhoršení zdraví jednotlivce, ztrátu identity a problémy v běžném životě s rodinou, v práci či ve škole (Berry, 1992, s. 75).

Ve vztahu k akulturačním strategiím, nejmenší změny v chování nastávají u jedinců volících strategii separace, kteří tímto ustupují, aby se vyhnuli kulturnímu konfliktu. K největším dochází naopak u strategie asimilace, kdy se migranti obvykle vzdají svých naučených vzorců chování a přijmou nové. Integrace zahrnuje přijetí nových vybraných vzorců chování a současné zachování několika z původní kultury. Konfliktu se tedy mohou vyhnout pouze když se obě skupiny dohodly na vzájemném přizpůsobení a majoritní společnost je multikulturně orientovaná. Marginalizace je spojena s největší ztrátou kulturního dědictví a dysfunkčním až deviantním chováním, kulturní konflikt je tedy každodenním prvkem, který lze obvykle vyřešit malou účastí v obou kulturách. Pokud se jedná o akulturační stres, integrace je nejméně stresující, a naopak marginalizace nejvíce (Berry, 2005, s. 708).

3. Adaptace

Fenomén adaptace je stěžejním tématem této práce. V následující kapitole se budu věnovat vysvětlení tohoto termínu, uvedu, jaké mohou být její formy a do jaké míry mohou mít vliv na její podobu zmiňované akulturační strategie.

Miloslav Petrušek (1996, s. 40) definuje adaptaci jako proces a výsledek procesu změn v chování, ve struktuře společenské skupiny, v sociální organizaci nebo v kultuře, přispívající k přežití, fungování nebo udržení rovnováhy se sociálním a přírodním prostředím. Podle J. W. Berryho (2005, s. 709) je adaptace výsledkem procesu akulturace. Souvisí s relativně stabilními změnami u jedince či skupiny jako důsledek vnějších požadavků z jejich prostředí. Adaptace může, ale také nemusí být vždy pozitivní a znamenat tak výhradně zlepšení vztahu jedince s jeho prostředím a jeho přizpůsobení se majoritní společnosti. Adaptací může být i snaha změnit prostředí podle vlastních představ nebo dokonce separace.

Ward (1996) rozdělil adaptaci na psychologickou a sociokulturní. Psychologická adaptace znamená dobré psychické a fyzické zdraví (Berry, 2005, s. 709), jasnou představu o osobní i kulturní identitě a dosažení osobní spokojenosti (Berry, 1997, s. 14), zatímco sociokulturní adaptace odráží, nakolik je jedinec schopen zvládat každodenní život v novém kulturním prostředí (Berry, 2005, s. 709) a

vypořádat se s denními problémy, zejména v oblasti rodiny, práce nebo školy (Berry, 1997, s. 14). Tyto dvě složky, přestože spolu empiricky souvisí, se mohou odehrávat v různých časech a mají rozdílné prediktory. Dobrá psychologická adaptace je predikována osobnostními faktory, životními událostmi a sociální podporou. Sociokulturní adaptace je predikována znalostí kultury, mírou kontaktu a pozitivními vztahy mezi skupinami (Berry, 2005, s. 709).

V souvislosti s akulturačními strategiemi dochází Berry (1997) a Ward (1996) k závěru, že ti, kdo usilují a dosáhnou integrace, se adaptují nejlépe a migranti, kteří jsou marginalizováni, dosahují nejhorší adaptace. Ti, co zvolili strategie asimilace a separace se nacházejí ve středu. Tyto skutečnosti se potvrdili v Berryho studii o mladých přistěhovalcích (Berry, 2006) nebo Curranově studii o Irských imigrantech (Curran, 2003 in Berry, 2005), ve které došel k poznatku, že migranti usilující o integraci, byli současně zdravější než ti, kteří si vybrali jinou strategii, zejména pak marginalizaci.

4. Historie české emigrace

Pro pochopení fenoménu migrace je důležitá i její historie, o které pojednává tato kapitola zaměřující se na tu českou. V ní stručně shrnuji její vývoj od 19. století až po současnost. Následuje také podkapitola zabývající se stručným přehledem dosavadní literatury o české emigraci.

4.1. Stručná historie české emigrace

. Až do začátku 19. století bylo území Česka imigrační oblastí. S nástupem industrializace, urbanizace a v důsledku demografických změn se však situace změnila a České země se staly převážně emigračním územím. V průběhu 19. století docházelo k vytváření populačního přetlaku v důsledku uvolňování pracovních sil ze zemědělství a vysokých přírůstků obyvatel přirozenou měrou. To vedlo k výraznému nárůstu především ekonomicky motivované emigrace, která nejčastěji směřovala do průmyslových oblastí Evropy nebo do Severní Ameriky.

V meziválečném období první republiky stále převažovala emigrace motivovaná ekonomicky, i když docházelo k jejímu postupnému snižování. Po roce 1948 pak byla migrace výrazně ovlivněna politickou situací. Došlo k izolaci státu a migrace byla redukována převážně na nelegální a politicky motivovanou. Největší emigrační vlny do západních zemí nastaly po roce 1948 a 1968 (Drbohlav a kol., 2010, s. 151).

Politické změny po roce 1989 daly vzniknout novým podmínkám k vycestování a západní země Evropy se obávaly velké migrační vlny ze států bývalého sovětského bloku, které by tak mohli ohrozit stabilitu jejich pracovních trhů. Tehdejší odhady médií mluvily až o 25 milionech přistěhovalců. Tyto obavy se však nenaplnily, přestože k jistému zintenzivnění migrace došlo. Mnoho lidí však nemigrovalo na Západ, ale často pouze do sousedních, tedy geograficky i kulturně blízkých zemí. Taková migrace totiž byla méně riskantní a méně nákladná. Postupně se však migranti ze střední a východní Evropy začali posouvat i do vzdálenějších západních zemí a začali si vytvářet sítě umožňující jim vycestovat dlouhodobě (Červinková, Pawlak in Brouček, Grulich, 2014, s. 179-181). Politickou emigraci v této době nahradila opět spíše emigrace ekonomická. Podle Červinkové a Pawlaka (in Brouček, Grulich, 2014, s. 181): *„Nejdůležitějším podnětem pro postupné zesilování migračních pohybů v devadesátých letech jsou důsledky politické a ekonomické transformace, které způsobily převrat v životě milionů lidí žijících ve střední a východní Evropě“*. Postupně se oslabovala sociální role státu, dereguloval trh a rostla inflace, čímž docházelo k sociálnímu rozvrstvení, a v této souvislosti můžeme na zvětšující se migraci nahlížet jako na nenásilnou odpověď na ekonomický kolaps a neúspěšné pokusy o dosažení ekonomické obnovy v 90. letech (Engbersen, Okólski, Black, Panřiru, 2010, s. 9 in Červinková, Pawlak in Brouček, Grulich, 2014, s. 181).

Významným mezníkem byl také rok 2004, kdy Česká republika vstoupila do Evropské unie a Češi tak mohli do členských států vycestovat a pracovat v nich bez velkých bariér. To se projevilo i v roce 2008, kdy byla Česká republika zařazena mezi státy Schengenského prostoru, a zrušily se tak kontroly na hranicích s členskými státy Evropské unie.

Podstatný rozdíl v migraci do roku 1989 a po něm je i její trvání, kdy mnoho lidí častěji vyjadřuje zájem pouze o dočasnou práci v zahraničí namísto trvalého usazení. To mělo za následek vznik mnoha programů či organizací zajišťujících dočasné

zaměstnání, za které migranti dostanou mnohem vyšší mzdy, než v domácí zemi a mohou si tak díky nim vylepšit svou životní úroveň či rozšířit odbornou kvalifikaci (Červinková, Pawlak in Brouček, Grulich, 2014, s. 182-183).

4.2. Dosavadní zjištění o české emigraci

Literárních zdrojů v oblasti české emigrace můžeme nalézt dostatek. Větší množství materiálů je k dispozici především o emigraci Čechů do Ameriky. Dostatek nových empirických studií o Česích migrujících do zahraničí jsem však nenašla, což považuji za výzvu, aby byla tato oblast v budoucnu více probádaná.

Například Jaroslav Vaculík se dlouhodobě zabývá dějinami Čechů v zahraničí, a to především z předválečného období. Přečíst si o nich můžeme v díle *Češi v cizině 1850-1938* z roku 2007, kde se kromě okolností českého vystěhovalectví do roku 1938 zabývá i geografickým rozmístění českých minorit v Evropě i v zámoří. Zajímavou je i publikace *České menšiny v Evropě a světě*, která vyšla v roce 2009 a ve které autor podrobněji hovoří o českých komunitách v jednotlivých státech světa. Kromě toho se zabývá právě také emigrací Čechů do Spojených států.

Důležitou osobností zabývající se migrací je i Dušan Drbohlav, který se ve svých odborných článcích a dílech jako je například *Migrace a (i)migranti v Česku* z roku 2010 zabývá mezinárodními a vnitřními migračními pohyby v evropském i českém kontextu, a kromě toho i problematikou integrace cizinců do majoritních společností cílových zemí. Z mnoha jeho publikací je čerpáno v této práci.

Novými migračními trendy se zabývá i Hana Červinková, která spolu s Markem Pawlakem ve svém příspěvku *Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika* nastiňuje problematiku české emigrace v kontextu vývoje světových migrací.

K dispozici je v současné době i velké množství diplomových prací zabývajících se tématikou migrace Čechů do zahraničí. Zmínit lze například práci Terezy Bekové o migraci Čechů do Velké Británie nebo Pavla Kysilky o krátkodobé pracovní migraci Čechů do USA z Univerzity Pardubice.

Shrnutí teoretické části

V teoretické části jsem shrnula témata, která považuji za důležitá pro pochopení a zorientování se v následující empirické části této práce. Je důležité pochopit pojem i samotný proces migrace a mechanismy, které se během tohoto procesu mohou objevovat. Dále jsem vysvětlila koncept akulturace, který zahrnuje i různé podoby akulturačních strategií či akulturační stres, které mi v empirické části práce pomáhají pochopit jednání jednotlivých participantů během procesu jejich adaptace. Nakonec bylo důležité zmínit i historický kontext české emigrace a nastínit stručný přehled prací zabývajících se tímto tématem.

Výzkumná část

5. Metodologie výzkumu

5.1. Cíle výzkumu

Hlavním cílem mého výzkumu je popsat průběh a prožívání adaptace Čechů na ekonomické, pracovní i sociální prostředí Velké Británie a identifikovat faktory, které ovlivňují míru jejich adaptace a případnou touhu vrátit se domů.

K dosažení tohoto cíle je nutné porozumět různým vlivům, tedy jaká byla motivace a jaké společné příčiny mohly předcházet rozhodnutí vycestovat právě do Velké Británie, jaké strategie migranti využívají k začlenění jak na trhu práce, tak do majoritní společnosti, jakým překážkám musí při této snaze čelit a jak na ně reagují. Protože tito lidé vstupují do cizího prostředí a kultury, zajímá mě také jakých kulturních rozdílů a odlišností si při každodenním životě všimají a především to, jak je vnímají, vyrovnávají se s nimi, a jak je ovlivňují v souvislosti s jejich sociální adaptací. V oblasti sociální adaptace se zaměřuji nejen na již zmíněné soužití s Angličany, ale i ostatními Čechy, kterých žije v Bournemouthu velké množství – tedy zda a jak u nich dochází k interakci a zda je lze označit za určitý druh komunity.

Pro zasazení do konkrétního sociálního prostředí je výzkum orientován především na lidi pracující ve výrobním sektoru a v továrnách. Cílem je popsat také jejich pracovní možnosti, podobu jejich pracovního prostředí, podmínek a možnosti dalšího uplatnění. Pro zasazení do geografického prostoru se zabývám Čechy žijícími v britském městě Bournemouth.

Výsledky tohoto výzkumu mohou napomoci čtenáři nahlédnout na faktory, které mohou ovlivňovat míru adaptace migrantů v cílové zemi či na jejich strategie v průběhu této adaptace. Přesto jsem si samozřejmě vědoma nemožnosti výsledky této práce příliš zobecňovat, protože vychází z individuálních výpovědí participantů a zkušenosti každého migranta se mohou lišit. Cíl tohoto výzkumu však může být i praktický. Předpokládám, že jeho výsledky mohou zajímat zejména lidi teprve se rozhodující k migraci, ať už krátkodobé či dlouhodobé a napomoci jim vytvořit si reálnou představu o možném průběhu migrace i adaptace, případně i napomoci

zvládání těchto procesů. Prozkoumání daného tématu je osobně významné i pro mě jako výzkumníka, vzhledem k tomu, že jsem sama absolvovala krátký pobyt ve Velké Británii, kde jsem si našla české přátele, a proto mě samotnou téma jejich adaptace zajímá.

5.2. Výzkumné otázky

Výzkumné otázky představují další zúžení a konkretizování výzkumného problému (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 69). Moje hlavní výzkumná otázka zní: *Jak probíhá adaptace mladé generace Čechů do 30 let do prostředí britského města Bournemouth během dočasné pracovní migrace a jaké faktory ovlivňují míru jejich adaptace?*

Vedlejší výzkumné otázky jsou:

- *Jaká byla hlavní motivace k odjezdu za prací do Velké Británie?*
- *Jak byli schopni adaptovat se ekonomicky – v pracovním prostředí (jako factory workers) a na pracovním trhu?*
- *Jak byli schopni se adaptovat sociálně – jako cizinci v anglické společnosti?*
- *Co ovlivňuje míru jejich adaptace?*
- *Jak vnímají kulturní rozdíly mezi Velkou Británií a Českou republikou?*
- *Jak probíhá interakce s ostatními Čechy v Bournemouthu?*

Z těchto výzkumných otázek se dále odvíjely otázky pokládané v jednotlivých rozhovorech, rozvíjející konkrétnější témata.

V kvalitativních výzkumných projektech běžně dochází k tomu, že se výzkumník v určité fázi jakoby „vrátí zpět“ a provede určitou změnu svého plánu (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 52). V souladu s cirkulární povahou kvalitativního výzkumu je tedy možné se v různých jeho fázích vrátit a přeformulovat otázky tak, aby dobře korespondovaly s našimi daty (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 69). Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za emergentní nebo pružný typ výzkumu (Hendl, 2005, s. 50). I mé výzkumné otázky prošly během průběhu výzkumu jistou proměnou, protože jsem na jeho začátku vstupovala do zkoumané problematiky s nepříliš jasnou představou. Toto je znění původních výzkumných otázek:

Hlavní výzkumná otázka:

Jak probíhá adaptace Čechů do prostředí britského města Bournemouth během dočasné pracovní migrace a jak ji vnímají?

Vedlejší výzkumné otázky:

- *Jaká byla hlavní motivace k odjezdu za prací do Velké Británie?*
- *Jaký vliv má na adaptaci znalost jazyka?*
- *Jak participant vnímají kulturní rozdíly mezi Anglií a Českou republikou?*
- *Změnilo se během pobytu v Anglii jejich vnímání sebe sama a ostatních jako příslušníků české národnosti?*

Míra proměny výzkumných otázek byla docela významná. V době vzniku prvních otázek bylo mým záměrem zaměřit se více na prožívání vlastní zkušenosti s migrací a adaptací, vnímání kulturních rozdílů a vlastní národní identity Čechů migrujících do Velké Británie. Brzy jsem však během pozorování i z rozhovorů zjistila, že moje chápání adaptace je poněkud naivní a témata, která chci popisovat, jsou pro migranty spíše sekundární. Mnohem důležitější je pro ně způsob, jak ve společnosti zapadnou ekonomicky a sociálně, což mě vedlo k přeorientování otázek na takto důležitější témata vyplývající z výzkumu a dívat se na ně obecněji. Některé otázky (jako „Jaký vliv má na míru adaptace jazyk?“) se ukázaly jako příliš omezující a zjednodušující, proto bylo nutné otázku více zobecnit a dát prostor vynoření se i jiným faktorům ovlivňujícím zkoumaný proces (viz. Přeformulovaná otázka „Co ovlivňuje míru jejich adaptace?“).

5.3. Metody výzkumu

Jednoznačně nejvhodnější metodou pro výzkum tohoto typu je metoda kvalitativní, která dále zahrnuje několik možných přístupů. Termínem kvalitativní výzkum obecně rozumíme jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace (Strauss, Corbinová, 1999, s. 10 in Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 16). Provádí se pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců (Hendl, 2005, s. 51). Kvalitativní výzkum má řadu výhod. Pomocí něj především můžeme získat komplexní

obraz jevů založený na hlubokých datech a provádí se v přímém kontaktu se zkoumanými jedinci. Záměrem výzkumníka je následně rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu. Jeho úkolem je vypátrat, jak sami aktéři rozumějí sociálním situacím a které důvody je vedou k určitému jednání (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 17-19).

Logika kvalitativního výzkumu je induktivní, teprve po nasbírání dostatečného množství dat začíná výzkumník pátrat po pravidelnostech, které se v těchto datech vyskytují, formuluje předběžné závěry a hledá pro ně další oporu v datech. Výstupem pak může být formulování nové hypotézy či teorie, které však nelze zobecňovat, protože jsou platné právě jen pro vzorek, na kterém byla data získána (Švaříček, Šed'ová, 2007 s. 24-25).

Výhodou kvalitativního výzkumu, kterou jsem mohla využít, je jeho cirkulární povaha, přestože má své typické fáze. Jednotlivé fáze se však překrývají, jsou realizovány paralelně a výzkumník se může neustále vracet k předchozím stádiím a může je modifikovat (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 51).

5.3.1. Výzkumný design

Jako rámcový design tohoto výzkumu jsem se rozhodla použít zakotvenou teorii. Ta je pravděpodobně nejpropracovanějším kvalitativním přístupem, co se týče míry návodnosti a postupů, což považuji za její výhodu.

Název „zakotvená teorie“ neoznačuje nějakou určitou teorii, ale strategii výzkumu a zároveň způsob analýzy získaných dat. Cílem výzkumu, který vychází ze strategie zakotvené teorie, je návrh teorie pro fenomény v určité situaci, na niž je zaměřena pozornost výzkumníka. Vznikající teorie je pak zakotvená v datech, získaných během výzkumu. Takovými daty mohou být například texty rozhovorů, záznamy z pozorování nebo dokumenty (Hendl, 2005, s. 127-128). Pozornost během takového výzkumu se zaměřuje zvláště na jednání a interakce sledovaných jedinců a procesy v daném prostředí (Hendl, 2005, s. 125), což odpovídá právě cílům mého výzkumu. Zakotvená teorie mimo jiné směřuje k vyšším rovinám abstrakce. Cílem není hustý popis, ale konceptuální schéma postihující vztahy mezi proměnnými.

Výsledná teorie je pak sadou tvrzení o vztazích mezi těmito proměnnými (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 86).

Charakteristické pro zakotvenou teorii je také to, že výzkumník přistupuje k datovému materiálu s maximální nepředpojatostí a otevřenou myslí. Předem definuje pole svého zájmu, ale ne proměnné, které v něm hrají svou roli (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 86). To je jedním z dalších důvodů pro výběr tohoto designu. Tato metoda mi umožnila analyzovat nejdříve neznámou oblast a teprve postupně odkrývat, co se v ní objeví. V rámci tohoto designu navíc není potřeba vycházet z nějaké teorie, což považuji za její výhodu. Naopak je nutné odpoutat se od všech předpokladů a vstoupit do terénu nezatížení teoriemi. Přehled literatury je prováděn až ve chvíli, kdy výzkumník hledá vysvětlení pro své nálezy a chce je porovnat s nálezy jiných výzkumníků (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 87). Takový přístup mi tak umožnil více se zaměřit na práci s daty.

5.4. Techniky sběru dat

Kvalitativní výzkumníci používají zejména tři typy dat: data z rozhovorů, data z pozorování a data z dokumentů. Jako hlavní metodu sběru dat v mém výzkumu jsem zvolila hloubkové rozhovory s jednotlivými účastníky. Hloubkový rozhovor je nejčastěji používanou technikou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Cílem výzkumníka je získat stejné pochopení jednání událostí, jakým disponují členové dané skupiny (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 159). V případě mého výzkumu se jednalo o polostrukturované rozhovory. Vycházela jsem tedy z předem připraveného okruhu témat a otázek, přesto jsem však nechávala prostor vynoření se novým či jiným zajímavým tématům. Rozhovory byly realizovány převážně na místě výzkumu, tedy v britském městě Bournemouth, některé pak také přes internet s pomocí programu Skype. Všechny provedené rozhovory byly nahrávány pro usnadnění jejich pozdější analýzy, o čemž byli účastníci výzkumu samozřejmě informováni.

Protože téma výzkumu se do jisté míry týká jednání účastníků, které nelze jinak než pozorovat, zvolila jsem jako další pomocnou metodu zúčastněné pozorování. Švaříček a Šed'ová (2007, s. 143-144) definují zúčastněné pozorování jako dlouhodobé, systematické a reflexivní sledování probíhajících aktivit přímo ve

zkoumaném terénu s cílem objevit a reprezentovat sociální život a proces. Cílem zúčastněného pozorování je deskriptivně zachytit, co se děje a jak vypadá daná situace. Umožňuje tak pochopit celý kontext, ve kterém se situace odehrávají, což je důležité pro pochopení studovaného problému v celé jeho šíři. Můžeme se tak více přiblížit k předmětu zkoumání a odhalit tím vnitřní perspektivy účastníků. Podle Hendla (2005, s. 193) se mnoho otázek ozřejmí pouze tímto přístupem.

Pozorování můžeme rozdělit na strukturované a nestrukturované. Zatímco při strukturovaném hledáme odpověď na předem vymezené určité jevy, účelem nestrukturovaného pozorování je získat zhuštěný popis jednání, které nemáme předem přesně určené (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 145). V mém případě se tedy jednalo o pozorování strukturované, protože sloužilo především jako potvrzení či vyvrácení informací získaných z rozhovorů, které byly hlavní metodou tohoto výzkumu. Přesto jsem se snažila všimnout si všeho a neuzavírat si tak cestu k nepřepokládaným jevům.

Kombinace těchto dvou metod se jevila jako ideální. Pozorováním jsem si mohla ověřit výpovědi, které zazněly v rozhovorech, podívat se na popisované skutečnosti i z jiné perspektivy, a naopak pozorování mi otevíralo nová témata k rozhovorům.

5.5. Výběr místa a výzkumného vzorku

Velmi obecný výzkumný problém je prostřednictvím kvalitativní metodologie jen obtížně postižitelný. Vzhledem ke komplexnosti zkoumání je zúžení problému nutné a činí předmět našeho zájmu reálně zvládnutelným (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 65). Výzkum týkající se migrace Čechů na celé území Velké Británie přesahoval mé reálné možnosti, proto jsem se rozhodla zasadit jej do určitého geografického prostředí, tedy do jižního města Bournemouth. Toto průmyslové město bylo vybráno nejen proto, že je častým cílem stěhování českých migrantů, ale také proto, že mám zde několik kontaktů na Čechy, kteří mi umožnili vytvořit si jakýsi základ výzkumného vzorku, i lepší podmínky pro realizaci zúčastněného pozorování.

Co se týče výzkumného vzorku, protože mohou existovat odlišné důvody, motivace a může se lišit i průběh adaptace u lidí různých věkových kategorií, rozhodla jsem se svůj výzkumný vzorek definovat úžeji a podle svých možností jeho získávání

jsem se zaměřila na pracovní migraci pouze mladé generace Čechů. Důležitým kritériem pro výběr vhodných participantů byla tudíž věková hranice, a to do 30 let. Spodní hranice nebyla stanovena, přesto nejmladšímu účastníkovi bylo na začátku migrace 20 let. Kromě věku pro mě bylo důležité zasadit potencionální účastníky výzkumu do nějakého sociálního prostředí, které může také zásadně ovlivňovat podobu jejich adaptace. Proto se soustředím ve výzkumu pouze na ty, kteří se pohybují v pracovním prostředí výrobního sektoru, tedy tzv. „factory workers“. Současně musí účastníci splňovat poslední podmínku, a to, že žijí a pracují v Bournemouthu alespoň jeden rok.

Do výzkumného vzorku bylo nutné zahrnout muže i ženy, aby bylo při analýze možné zohlednit, zda hrají v některých procesech adaptace roli i genderové rozdíly. Přestože jsem k ochotným respondentům nemohla být příliš vybíravá a nebylo tudíž v mých silách genderovou vyváženost příliš ovlivnit, myslím, že se mi ji relativně podařilo zajistit. Tři z respondentů jsou muži a dvě z nich jsou ženy.

5.5.1. Proces výběru výzkumného vzorku

Švaříček a Šed'ová ve své publikaci popisují, že v kvalitativním výzkumu existuje obecně přijímané pravidlo graduální konstrukce vzorku. To znamená, že vzorek není vytvořen v jednom momentě, ale je v souladu s cirkulární logikou v průběhu sběru dat a jejich analýzy stále rozšiřován a redefinován. „*Výzkumník se znovu a znovu ptá, jaká další skupina případů by mohla vzhledem k jeho problému přinést nějaké nové informace*“ (Švaříček, Šed'ová, 2007 s. 73). Tímto pravidlem jsem se ve výběru výzkumného vzorku řídila i já. Respondenti byli vybíráni průběžně a s ohledem na vývoj výzkumu. Proces jejich výběru detailněji popíši na následujících řádcích.

Díky mému krátkému pobytu v Bournemouthu jsem získala několik kontaktů na emigranty z České republiky, které jsem se rozhodla oslovit pro získání prvních rozhovorů. Tyto kontakty byly tři, bohužel pouze dva z nich byli nakonec ochotni se výzkumu zúčastnit. Při analýze prvního a druhého rozhovoru se ukázaly některé společné prvky. S ohledem na to jsem se snažila vybrat dalšího respondenta. Dále jsem se tedy rozhodla využít tzv. metodu sněhové koule a pokusila se přes respondenty získat další kontakty na Čechy žijící v tomto městě, kteří by odpovídali mým kritériím.

Po provedené analýze třetího rozhovoru bylo zjištěno, že se některé vzorce opakují, na základě čehož vznikl interpretační rámec. Další dva kontakty jsem získala náhodou a nezávisle na ostatních respondentech přímo při pobytu v terénu, čímž se mi příhodně podařilo snížit riziko nízké reprezentativnosti vzorku, které metoda sněhové koule naopak zvyšuje. S ohledem na vznikající teorii byli navíc do výzkumného vzorku záměrně zahrnuti ti účastníci, kteří určité zkušenosti, které se objevovali se u předchozích účastníků, neměli. Cílem bylo nakonec zjistit, jestli se u nich objevují stejné procesy.

Pro výzkum se mi tedy podařilo získat relativně uspokojivý počet účastníků, kteří splňují kritéria mého výzkumu. Všichni participanti pobývají v Anglii přibližně jeden až dva roky, odpovídají věkové hranici, a přestože někteří z počátku nevyklučovali možnost zůstat ve Velké Británii trvale, přiklání se a někteří jsou dokonce rozhodnutí se v budoucnu do České republiky vrátit.

5.6. Metody analýzy dat

Analýza dat vzešla z výzkumného designu, tedy zakotvené teorie, jejíž základní analytickou jednotkou je kódování. Kódování v zakotvené teorii představuje proces procházející třemi stádii, jimiž jsou otevřené kódování, axiální kódování a selektivní kódování. Záznam z pozorování a rozhovory byly tudíž po převedení do textové podoby podrobeny otevřenému kódování, tedy rozděleny na významové jednotky a následně seskupovány a kategorizovány. Otevřené kódování probíhalo současně s dalším sběrem dat a teoretickým vzorkováním, to znamená hledáním dalších relevantních dat, která by mohla pomoci rozvinout zárodečnou teorii (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 88).

Na otevřené kódování navazuje axiální kódování a jeho cílem je vytváření spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi. Vzniklé kategorie tedy byly následně analyzovány, interpretovány a dávány do vzájemných souvislostí. V průběhu analýzy jsem si také vytvořila několik myšlenkových map, které mi pomáhaly při hledání vztahů mezi kategoriemi.

V průběhu analýzy také probíhala konstantní komparace, která představuje jeden ze základních metodologických kamenů zakotvené teorie. Při ní jsou prováděna neustálá porovnávání, hledají se podobnosti a rozdíly, a to na všech rovinách práce s daty. Tímto způsobem je jednak zjišťována konzistence jednotlivých případů, jednak jsou případy porovnávány mezi sebou. To vede k vytvoření zárodečné typologie případů, ale i rozpoznání podmínek, které vedou ke vzniku odlišných typů případů (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 223-224).

Nakonec selektivní kódování zahrnuje výběr jedné klíčové kategorie, kolem které je organizován základní analytický příběh. Všechny ostatní kategorie jsou potom vztaženy k této jediné centrální kategorii (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 232-233).

5.7. Etika výzkumu

V každém výzkumu je potřeba získat poučený (informovaný) souhlas všech participantů. Ten byl zajištěn pomocí ústního prohlášení na začátku každého rozhovoru a nahraný na diktafon. Respondenti byli plně informováni o průběhu, okolnostech i cílech výzkumu. Byli seznámeni se svobodnou volbou kdykoli ukončit svoji účast v projektu a ujisti o anonymitě a o tom, že nebudou zveřejněna žádná data, která by umožnila čtenáři identifikovat je. Někteří participanté také vyjádřili zájem o zpřístupnění práce po jejím dokončení, což bylo samozřejmě respektováno a umožněno.

6. Popis zúčastněného pozorování

Zúčastněné pozorování probíhalo přímo ve městě Bournemouth, ve kterém mi jedna z participantek poskytla ubytování a měla jsem tak přímý přístup do terénu. Bournemouth se nachází na jižním pobřeží Velké Británie v oblasti zvané Dorset, přibližně 108 mil od Londýna. Je považováno nejen za přímořské letoviště pro cizince i samotné Angličany, ale také za jedno z oblíbených měst, kam cizinci rádi migrují za prací, a to především Češi a Slováci. Nachází se zde totiž několik továren, které zajišťují cizincům snadnější přístup k práci.

V Bournemouthu jsem byla přítomna dva týdny. V prvních dnech svého pobytu jsem se zaměřovala především na běžný život prvních participantů, jejich volný čas a interakci s ostatními Čechy, jejichž setkání jsem se tak mohla zúčastnit. Při té příležitosti jsem se pokoušela získat nové informátory pro rozhovory. Ty probíhaly většinou venku, na pláži, kde se komunita Čechů nejčastěji scházela, tedy poněkud stranou od společnosti, kde se cítili mnohem lépe, než někde v baru či hospodě. Zřejmě tak jednají proto, že během takových setkání chtějí poněkud zapomenout na všechno dění kolem, být součástí jen své komunity a oddělit se tak na chvíli od majoritní společnosti, čímž posilují vědomí vzájemné sounáležitosti. Mezi jejich nejčastější témata k hovoru patří především vyprávění si nejrůznějších zážitků, které se jim během poslední doby při pobytu přihodily, práce a vyměňování si nejrůznějších rad ohledně běžného života v Anglii. Jeden pro druhého tak znamenají určitou formu sociálního kapitálu a usnadňují si tak život v cizí zemi, protože si pomáhají řešit nejrůznější praktické problémy, jako s fungováním bank, problémy s výplatou mezd, pojištěním nebo daněmi. Zkušenější Češi pobývající v Anglii déle tak mohou být pro ostatní zdrojem informací, jak tyto situace řešit.

Cílem mého pozorování bylo také především ověření si dosavadních výsledků z analýzy rozhovorů. V těch se objevila existence segmentace pracovního trhu, což jsem se rozhodla ověřit vlastní zkušeností a navštívila popisované i jiné pracovní agentury ve městě, které migranti často při shánění práce navštěvovali. Mým záměrem bylo žádat o práci a čekat jsem, jaké nabídky práce dostanu, když jsem si vytvořila atraktivní životopis a mluvila dobře anglicky. Výsledky z rozhovorů se mi pozorováním potvrdily, protože moje zkušenost naprosto odpovídala jednotlivým výpovědím. Ve všech agenturách probíhal stejný postup, a i přes dobré předpoklady

mi byla ještě ten den všude nabídnuta práce pouze v továrně. O tomto tématu se však budu více vyjadřovat v samotné analýze rozhovorů.

Týden svého pobytu jsem tedy strávila i pozorováním v továrně, kde pracuje většina mých informátorů. Tuto práci jsem si zajistila stejně, jako kdokoliv jiný, kdo o ni žádá a nastoupila tam jako zaměstnanec. Čelila jsem tak rozhodnutí, zda o svém výzkumu informovat zaměstnavatele, ale vzhledem ke krátkému trvání mého pobytu a zaměření se spíše na jednání aktérů než na fungování továrny, jejíž název jsem se z etických důvodů rozhodla nezveřejnit, jsem to nepovažovala za nezbytné. Čechům, a tedy potenciálním participantům, se kterými jsem se tam setkala, jsem však samozřejmě o svém výzkumu řekla. Jejich reakce byly pozitivní, dostala jsem jejich souhlas případné informace použít ve své práci, ale díky tomu, že jsem byla na stejné pozici jako oni, a nevystupovala pouze jako pozorovatel, nepovažovali mě jen za výzkumníka a nevybočovala jsem tak nijak z řady, což hrálo v můj prospěch. Jejich chování na mě působilo tak, že si skoro neuvědomují, že mezi nimi dělám výzkum a povídali mi o svém životě v Anglii tak, jako bych se od nich nijak nelišila. I v jednotlivých rozhovorech se však často objevuje tvrzení, že když v práci potkají nějakého Čecha, povídají si především o svém životě v Anglii i před ní, a tak jsem ani já netvořila žádnou výjimku.

Prostředí továrny na mě působilo nejdříve chaoticky, kvůli množství všech krabic, materiálů, regálů a rozptýlených zaměstnanců. Později jsem se však v prostoru zorientovala a začal na mě působit víc příjemně. Prostor je rozdělen na dvě části, tedy sklad a výrobní prostor, kde se nachází dva pásy, u kterých zaměstnanci pracují. Nachází se tam i stoly, u kterých pracuje vždy skupinka zaměstnanců o pěti až osmi lidech. Většinu z nich tvoří cizinci nejrůznějších národností a Angličané se mezi nimi objevují jen výjimečně. Během jejich pozorování se mi naskytly nové poznatky, které jsem následně zařadila i jako témata do rozhovorů. Bylo to především shlukování příslušníků různých národností do skupin, které byly více či méně přístupné ostatním zaměstnancům. Všimla jsem si, že nejméně přístupné jsou skupinky tvořené Poláky, které byly zároveň těmi největšími, protože tvoří mezi zaměstnanci většinu. Ani Češi nebývají příliš rozptýlení a drží se především u sebe. Každá skupina tak může mluvit svým rodným jazykem, což je zřejmě důvod, proč je tak nepřístupná ostatním národnostem. Ty totiž jejich jazyk neznají a automaticky tak hledají skupinu, ve které

se mluví alespoň anglicky, nebo ideálně jejich rodným jazykem a mohli se tak s nimi dát přirozeně do hovoru. Ani mě se příliš nepodařilo do některé z předem specifikovaných skupin dostat. Ve chvíli, kdy jsem se o to pokusila, všichni buď rázem zmlkli, nebo mluvili dál svou vlastní řečí, díky čemuž jsem pochopila, jak nesví se mezi nimi ostatní musí cítit a proč se s nimi o další interakci ani nepokouší.

Na vedoucích pozicích jsou v továrně převážně Angličané, ale lze mezi nimi najít i cizince, kteří však pobývají ve Velké Británii již delší dobu a v továrně pracují už několik let, díky čemuž se právě dostali na lepší pozici. Takových však podle nich bývá málo, a to nejen z důvodu, že tam málokdo vydrží tak dlouho, ale továrna pravidelně zaměstnance propouští a šanci k vzestupné mobilitě dostane jen pár vyvolených. Takto nízká možnost karierního růstu je jedním ze znaků sekundárního pracovního sektoru, do kterého lze práci v továrně zařadit.

Průběh záznamu pozorování byl poněkud náročný, protože jsem si nemohla zapisovat poznámky okamžitě a musela čekat na přestávky. Ty však byly každé dvě hodiny, což nebyla tak dlouhá doba, abych něco důležitého zapomněla. Přestávky jsem tedy trávila zapisováním důležitých poznatků, ale také jsem je trávila s ostatními zaměstnanci a pozorovala je i během jejich pauz. Ani o těch však příliš nevybočovali ze svých skupinek a v kantýně si sedali stále ti stejní lidé pospolu. Stejně tak i Češi, ke kterým jsem si často sedala já. To, že mě brali mezi sebe i o přestávkách hrálo v můj prospěch a ukazovalo jejich přijetí mé osoby. Je otázkou, jak by to vypadalo a jak by se jejich přístup lišil, kdybych tam přišla pouze jako pozorovatel, kterého představilo vedení. Díky takovému přijetí jsem také získala dva nové participanty, kteří se mnou byli ochotni udělat rozhovor.

Další a konkrétnější poznatky z pozorování jsem se rozhodla reflektovat až v průběhu interpretace kategorií z důvodu zachování jejich kontextu. Interpretací jednotlivých kategorií se budu věnovat na následujících stránkách této práce.

7. Interpretace kategorií

Jednotlivé kódy získané z přepsaných rozhovorů a pozorování jsem zasadila do kategorií a subkategorií, které budu v této části práce popisovat a interpretovat.

7.1. Faktory ovlivňující migraci

Rozhodnutí k migraci bývá často důsledkem předchozích událostí nebo celkové životní situace budoucího migranta. Ve všech případech respondentů se jedná o migraci dobrovolnou, přičemž se však objevují různé faktory a motivace, které měly na rozhodnutí respondentů o odcestování zásadní vliv. V následující kapitole se budu věnovat právě těmto faktorům a motivacím, tedy i podobě života participantů před odjezdem do Velké Británie, která může mít stejně důležitý vliv na jejich rozhodnutí. Kapitola zahrnuje také popis toho, co přimělo aktéry k samotnému jednání, tedy první krok k migraci, průběh jejich odjezdu z České republiky i příjezd do Anglie.

Jak jsem již uvedla v teoretické části této práce, Demuth (2000, s. 32-45) rozdělil proces migrace na čtyři fáze. První fází je rozhodování. Rozhodnutí participantů vycestovat do Velké Británie bylo ovlivněno několika různými faktory, které se vzájemně posilovaly a které podrobněji popíši je v jedné ze subkategorií. Druhou fází je cesta. Protože se Velká Británie jeví z geografického hlediska poměrně dostupnou, cesta letadlem trvá pouhé dvě hodiny a náklady na cestu nejsou tak vysoké jako do jiných anglicky mluvících zemí, tento fakt rozhodně přispíval tomu udělat první krok k migraci právě do této země. Třetí fáze již byla pro mé participanty jednoduchá. Protože v době jejich příjezdu byla Anglie stále členským státem Evropské unie, stejně jako Česká republika, stačil jim občanský průkaz či pas, aby legálně překročili hranice státu a zkusili žít v této zemi. Čtvrtá fáze představuje již samotný život v cílové zemi, který budu právě popisovat na následujících stránkách své práce.

7.1.1. Život před odjezdem

Participantů z mého výzkumu pocházejí z různých prostředí. Mnoho z nich má rozvedené rodiče, ale v Česku stále bydleli alespoň s jedním z nich, přestože někteří již pracovali. Většina participantů se před objevením příležitosti odcestovat do Velké

Británie nacházela na pomyslné životní křižovatce. Bylo to často z důvodu dokončení studia na střední škole či vyloučení z vysoké školy zapříčiňující přemýšlení o tom, kterou cestou se v životě dál ubírat. „*Měla jsem před sebou po škole vlastně úplně prázdný pole a bylo na mě, co se svým životem dál udělám*“ (R3). U těchto participantů se tak nabízely se dvě možnosti, jak naložit se svou budoucností. Jednou z nich bylo další studium, které však nikoho z nich nelákalo tolik, jako představa nabití zkušeností v zahraničí, zbavení se závislosti na rodičích, a především pak představa vlastních vydělaných peněz, které by jako studenti naopak postrádali. „*Vlastně jsem si porovnal dvě možný situace mojí budoucnosti, a to je jít na tu vejšku a studovat, ale být bez peněz a nemít pořádný nic. Anebo prostě odjet do té Anglie, zkusit žít tam, zkusit možná najít nějaký fajn lidi, já jsem nevěděl s čím tam jedu. Vlastně já jsem jako klidně byl pro, že tu zůstanu prostě žít jako napořád, když to bude fajn*“ (R5). Představa o odjezdu do Anglie pro ně byla atraktivnější a rozhodli se jí dát přednost. Participant, který byl vyloučen z vysoké školy naopak porovnával možnost odcestovat do Anglie s představou, že možná skončí na pracovním úřadě a rozhodl se stejně s myšlenkou, že hůř, než v Česku se mít nebude.

Ostatní participant, kteří se nemuseli bezprostředně rozhodovat o tom, kam jejich život bude za pár měsíců směřovat, byli pouze nespokojeni se svou stávající životní situací či zaměstnáním a toužili po jejím zlepšení. „*Prostě nějak tak mi chyběla líp ohodnocená ta práce, jako finančně. Dřel jsem celkem za málo, furt jsem musel počítat každou korunu, a to už mi celkem delší dobu vadilo no a chtěl jsem prostě víc*“ (R1). Někteří se také ocitli v náročné životní situaci a osobních problémech souvisejících s potřebou nějaké zásadní změny. „*... Navíc jsem měla jaký svoje problémy, i doma, bylo to hrozně náročný a potřebovala jsem někam vypadnout od toho, nějakou zásadní změnu*“ (R3). Jejich nepříliš dobrá finanční situace nebo problémy v rodině jim tak způsobovali pocity frustrace, nespokojenosti a touhy po změně k lepšímu. Obecně se tedy dá říci, že je spojovala větší či menší nespokojenost s tehdejší stavem věcí. Zásadní roli pak hrálo objevení se příležitosti odcestovat umožňující uvědomit si míru této nespokojenosti a šanci vše obrátit k lepšímu.

U participantů se objevuje jeden společný rys a tím jsou dřívější představy o odjezdu do zahraničí. Všichni zdůrazňují, že o takové zkušenosti snili už od střední školy a plánovali ji určitě uskutečnit. „*Chtěl jsem prostě takhle odjet, plánoval jsem to*

už od nějakýho druháku na střední, ale těžko říct, jestli bych nakonec fakt odjel, kdybych neměl tu možnost, co jsem pak dostal no“ (R1). Z jejich odpovědí je však zřejmé, že rozhodnutí udělat první krok záviselo na jiných okolnostech než této jejich dávné představě, a bez kterých by k jejímu uskutečnění pravděpodobně nikdy nedošlo. Těmto okolnostem se budu věnovat během popisu další subkategorie.

7.1.2. Motivace

Jak už jsem výše zmínila, v obecnější rovině bychom mohli migraci týkající se mých participantů označit za vnější a dobrovolnou, protože k ní nebyli donuceni žádnými vnějšími vlivy. Podle Demuthova (2000) rozdělení dobrovolné migrace ji lze dále označit za pracovní a inovační, tedy za účelem zaměstnání, zlepšení životních podmínek a vlastního hmotného zabezpečení jedinců. Faktorů, které můžeme označit za jejich motivaci je však mnoho, přičemž jedna posilovala druhou a u jednotlivých participantů se liší. Zde se tedy budu věnovat těm nejzásadnějším z motivací, které z rozhovorů vyplynuly.

Za nejčastější motivaci lze považovat tu finanční. Všichni respondenti se víceméně potýkali s nedostatkem peněz, ať už v rámci tehdejšího zaměstnání nebo kvůli studiu, přičemž měli představu o vysokých a snadných výdělcích ve Velké Británii, a protože neměli zrovna zaměstnání, které by je naplňovalo, nebylo nic, co by jim bránilo „jít za lepším“. Přirozeně toužili po lepším zaměstnání i finanční situaci, aby si mohli pořídit věci, na které by v České republice nevydělalí nebo jen s obtížemi. *„Jako říká se, že si tady člověk vydělá víc peněz než v Česku, za stejnou práci, nebo i horší, což mě právě lákalo, ta vyšší životní úroveň i to, že si budu moct pořídit různé věci, na který jsem v Česku neměl“ (R1). Představu vyšší životní úrovně tak můžeme označit za push faktor, který participanty povzbuzoval k migraci. Jejich ekonomická motivace má dále znaky odpovídající neoklasické ekonomické teorii migrace, jejímž základem je racionálně kalkulující jedinec, který migruje proto, aby maximalizoval svůj zisk a srovnává příjem v zemi svého pobytu s příjmem v cílové zemi (Baršová, Barša, 2005, s. 267). Jedinec tedy migruje v očekávání zlepšení celkové kvality života, porovnává přínosy migrace i možné ztráty a věří, že zisky převáží (Drbohlav, Uherek, 2007, s. 131).*

Zajímavé je i povšimnutí si priorit těch, kteří se rozhodovali, zda raději dále studovat nebo odjet pracovat do Anglie. U těchto participantů pravděpodobně nehrály roli jen finance jako takové či lepší v porovnání s Českem, jako spíš nezávislost, která se s financemi pojí. „*To jsem věděla, že když půjdu do školy, na univerzitu, tak budu dál chuděj student no. A věděla jsem, že bych musela pořád jako chodit na brigády a přivydělávat si spoustu peněz takhle. A musela bych hlavně taky dojíždět z domu, protože už rodiče mi řekli, že prostě jako placení nějakýho bydlení by neprošlo a já už jsem chtěla spíš bydlet sama*“ (R2). Příležitost odcestovat za prací do zahraničí pro ně představovala svobodu, která byla stále poměrně omezovaná rodiči a na kterých by byli v případě dalšího studia dál finančně i existenčně závislí.

Kromě zlepšení své finanční situace a osamostatnění se se však objevovaly i další motivace, jako získat cenné zkušenosti s pobytem v zahraničí, touha zlepšit si angličtinu nebo jednoduše potřeba zásadní životní změny. Právě touha zlepšit si angličtinu pravděpodobně souvisí již s předpokladem vrátit se jednou zpět do České republiky a využít ji ke zvýšení vlastní kvalifikace a následně získání lepší práce. „*Ta angličtina byla zásadní, chtěla jsem si ji zlepšit, dneska je to totiž prostě potřeba do jakýhokoliv zaměstnání. Všude chcou dobrou angličtinu*“ (R3). Respondenti, kteří tuto motivaci neuvodli, původně návrat nepředpokládali, a proto pro ně bylo zlepšení angličtiny nepodstatné.

Kromě motivací se však při rozhodování o migraci objevovaly i pochybnosti. Ty souvisely především s obavami z pracovního či osobního neúspěchu v Anglii, který by vedl ke ztrátě kapitálu a následné nutnosti vrátit se zpět. „*Měla jsem strašnej strach, že to třeba s prací nevyjde, že se něco pokazí a my skončíme s holou prdelí za čtrnáct dní doma (smích)*“ (R3). Tyto pochybnosti v nich vyvolávali často i rodiče, kteří měli přirozeně strach o své děti vrhající se do neznámých vod, které navíc v některých případech upřednostnili před studiem, s čímž rodiče nesouhlasili. Přesto tyto pochybnosti budoucí migranti překonali, získali si podporu svého okolí, a i když se u některých objevovaly tendence rozmyslet si svou cestu na poslední chvíli, byli odhodlaní neustupovat od svých záměrů a učinit krok, ke kterému se rozhodli.

A proč si vybrali za cílovou zemi právě Anglii? Hlavní roli hrála samozřejmě angličtina, a tudíž schopnost domluvit se. Zásadní byla právě i geografická blízkost Velké Británie, se kterou se pojily jak nižší finanční náklady na cestu, tak dobrý pocit

z představy, že mohou častěji přijet domů na návštěvu, případně se snadněji a rychleji vrátit v případě výše popsaných komplikací. K zajištění pobytu ve Velké Británii navíc nepotřebovali zařizovat víza či jiné formality, které jsou v ostatních anglicky mluvících zemích nutností. Velkou roli hrála také doporučení od známých či kamarádů, kteří buď v minulosti či tehdejší době v Anglii pobývali a referovali jim o vyšší životní úrovni, která je tam čeká. Z rozhovorů vyplynulo, že slýchali i negativní reference, které však měli tendenci spíše vytěšňovat a zaměřovali se více na ty pozitivní, aby se přesvědčili o správnosti svého rozhodnutí. *„Kámoš tu právě žil už dva roky předtím a vypadalo to, že je fakt spokojenej, že ta životní úroveň je fakt lepší a říkal, že práci najde fakt každej. (...) Jako slyšela jsem i nějaký negativní zkušenosti, ale tak to je asi individuální, co tě nakonec potká, že jo“* (R3). Především informace o snadném získání práce migranty velice ovlivnila a zajišťovala jim pocit větší jistoty, která pro ně byla velmi důležitá.

Přítomnost nějakého kamaráda v Anglii byla společná téměř všem participantům, a nakonec se stala rozhodujícím faktorem k migraci. Dá se tedy označit za první krok k definitivnímu rozhodnutí a samotnému jednání. Proč, to tomu se budu věnovat v následující podkapitole.

7.1.3. První krok k migraci

Všechny výše zmíněné motivace jako touha po financích, zkušenostech, osamostatnění se či zlepšení angličtiny byly spíše vedlejšími faktory vedle toho hlavního. Tím byl u většiny participantů již žijící kamarád v Anglii, tedy sociální síť v cílové zemi. Jeho doporučení, ale především slíbená pomoc v zajištění práce či bydlení byli pro participanty natolik zásadní a motivační, že je zřejmé, že bez tohoto faktoru by pravděpodobně žádný z nich do Velké Británie neodcestoval a zůstal pouze u hypotetických představ. *„Asi bych zrovna v ten danej okamžik nejel no. Možná časem bych to zkusil“* (R1). Jiná respondentka dokonce uvedla, že by ji odcestovat jinak ani nenapadlo. *„Asi by mě to jinak ani nenapadlo jet no. Asi ne. Asi bych spíš neměla úplně takovou odvalu. Já si myslím, že to, že tu byl prostě ten známej a řekl, že je možný se do té práce tam k němu dostat, tak tím mě to akorát tak jako nakoplo no, jinak by mě to snad ani nenapadlo, upřímně“* (R2). Zde tedy můžeme vidět v praxi teorii migračních sítí, kterou jsem popisovala v teoretické části této práce a kde jsem již

vysvětlila, že sociální sítě jsou vazby propojující současné i potencionální migranty nebo také forma sociálního kapitálu, ze kterého mohou lidé čerpat při snaze získat například zaměstnání v zahraničí (Baršová, Barša, 2005, s. 275). Existence doporučujícího a pomoc nabízejícího kamaráda v tomto případě představuje zmiňovaný sociální kapitál a pro participanty prostředek pro usnadnění celého procesu migrace.

Důležitost a výhoda, jakou respondenti kamarádovi v Anglii přisuzují, také jistě souvisí s jejich vnímáním odjezdu na vlastní pěst jako rizika, které může znamenat vyšší pravděpodobnost neúspěchu a následného návratu domů. „*Jet na vlastní pěst, když ani nevíš, jestli si tam najdeš práci, bydlení, nevíš vlastně nic... Na to bych neměla nervy, to je o hubu*“ (R3). Tato skutečnost je poměrně paradoxní, protože většina z nich by nyní zpětně neřekla, že by jim kamarád výrazně pomohl a všechno si nakonec museli vybojovat sami. „*Ten kámoš nám sice sliboval, že nás do té práce vezmou a takhle, ale po příjezdu do Anglie jsme zjistili, že to vůbec tak růžový není a vlastně jsme s přítelem oba dva pracovali přes agenturu*“ (R2). Kamarád tedy později představoval spíše zdroj informací, jak a kde si práci či bydlení snadněji sehnat než jejich přímé zprostředkování, ale především také určitý pocit emoční jistoty, který je v teorii migračních sítí popisován jako součást sociálního kapitálu, který sítě představují (Baršová, Barša, 2005, s. 275). Tato jistota spočívala v pouhém vědomí něčeho či někoho známého v neznámém prostředí a kotvu, které by se mohli migranti chytit, když by se cítili sami. „*... že jsem tu měl toho kámoše mě tak nějak naplňovalo takovým klidnějším pocitem, že to prostě nebylo takový úplně.... Nevím, kde to jsem, nevím, co tu dělat, nikoho neznám... ale měl jsem tu aspoň takovou nějakou jistotu*“ (R1). Participanti tak měli pocit zázemí v jinak cizím prostředí, což jim napomáhalo od pocitu strachu před odjezdem i odcizení po příjezdu.

Protože se důležitost sociálních sítí v Anglii objevovala u všech participantů, bylo zajímavé zařadit do výzkumu i někoho, kdo na vlastní pěst skutečně odjel, aniž by měl předem v cílové zemi nějaké známé, které byl znal už z Česka. U čtvrtého participanta jsem zjistila, že si tyto sociální sítě vytvořil dodatečně, když si je pokusil najít na internetu. „*Seznámil jsem se ještě předtím s jedním Čechem na internetu, co tam takhle byl a co mi tak nějak i podal obraz toho, jak to tam vypadá a tak. Pak jsme se i potkali, když jsem dojel a stali se z nás vlastně kámoši, tak to bylo fajn, že jsem tam nebyl úplně*

sám zezáátku“ (R4). Kontakt s cizím člověkem, který byl však ve stejné situaci už o něco dříve tak pro tohoto participanta plnil stejnou funkci, jako kamarád, kterého měli v Anglii ostatní.

Ve zprostředkovací agentury naopak nemají participanti velkou důvěru. Přisuzují to jejich špatnému obrazu v médiích a strachu z možných podvodů, o kterých v nich slyšeli. Proto by nejspíš žádnou nevyužili, kdyby chtěli odjet sami. Přesto vlastní, ani zprostředkovanou zkušenost někoho jiného neznají, což svědčí spíše o jejich nízké informovanosti než skutečné nedůvěryhodnosti agentur.

Samotný odjezd z domova pak respondenti hodnotí jako nenáročný. Jediné, co museli zařídit, bylo odhlášení zdravotního pojištění, zajistit si dostatek peněz na začátek a sbalit se na cestu. Právě dostatek peněz považují za velmi důležitý. *„Ten základní kapitál, minimálně 20 000,- musíš mít v peněžence takhle jenom na Anglii a na základní věci, než najdeš práci a přijde ti první výplata, jako je prostě měsíční nájem, víc nepokryješ a jídlo, kredit do začátku a takový věci, peníze na cestu, na jízdný. A to je všechno na co jsme tehdy měli, protože nájem fakt stojí, že každé dá tak na jeden pokoj 10 000,- na český že“ (R2). Právě vědomí vysokých počátečních nákladů bylo zdrojem jejich velkých obav z toho, aby si co nejrychleji po příjezdu zajistili práci a začali vydělávat peníze na základní životní potřeby. V opačném případě by se museli vrátit domů a o peníze by přišli. Odjezd se tedy často pojil s pocity strachu a nervozity z toho, co je v Anglii čeká a zda všechno vyjde podle plánu. Ty se ale prolínaly i s těšením se na nové zážitky.*

Na nedostatek informací před odjezdem si participanti nemohli stěžovat. Zdrojem informací pro ně byli kamarádi, ale také různé internetové stránky pro Čechy chystající se do Velké Británie, na kterých našli všechno, co potřebovali vědět. Přesto je podle nich nemožné připravit se na všechno a spoustu věcí člověk zjistí až „za pochodu“.

Mnohem náročnější bylo loučení s rodinou, které každý z participantů hodnotí jinak. Někteří nesli těžce, že svou rodinu dlouho neuvidí a ani netušili, kdy to bude. Pro jiné bylo loučení náročné proto, že měli z opouštění rodiny výčitky. *„Moje X na tom tehdy byla psychicky špatně, měla nějaký problémy a já jsem měla výčitky, že ji takhle nechám samotnou, ale zároveň jsem prostě potřebovala od toho pryč, protože mě to úplně vysávalo“ (R3).*

7.1.4. Příjezd do Anglie

Po příjezdu do Velké Británie mívali participanti smíšené pocity. Byli fascinováni novým prostředím, ale čelili také únavě po náročné cestě a kvůli nutnosti okamžitě začít zařizovat bydlení a práci si nové prostředí nemohli příliš vychutnat. Museli se rychle zorientovat, což jim nezřídka dělalo potíže. „*Třeba to ježdění nalevo, shánění potravin nebo jenom fungování městské dopravy, to bylo hrozný psycho zechačátku*“ (R3). Také se u některých objevili první problémy s dorozuměním. Reálnou angličtinu s přízvukem považují za nesrovnatelnou s tou, kterou se učili ve škole, kvůli čemuž často čelili pocitům úzkosti a vlastní neschopnosti. Byli však také příjemně překvapeni, především z povahy Angličanů, kterou obecně popisují jako velmi přátelskou a milou. To se lišilo od jejich původních představ, kdy z jejich strany očekávali spíše odstup a konzervativní, neosobní chování. „*To mně fakt překvapilo, jak jsou ti lidi přátelšší, oproti Česku, normálně se s tebou úplně jinak baví, klidně i neznámí lidi na ulici, v autobuse, hned se zajímají, když slyší jinej přízvuk, odkud jsi a tak*“ (R4).

To nejdůležitější, co je bezprostředně po příjezdu čekalo, bylo zajišťování bydlení. Někteří měli štěstí, že jim kamarád poskytl na pár dní azyl, než si najdou něco vlastního, jiní se pokusili sehnat bydlení už z Česka, což se pojilo s nečekanými komplikacemi. Těmi byly především nutnost telefonní komunikace a osobní prohlídky předem. „*Tady se prostě bez telefonické domluvy nedá to bydlení zajistit. Vlastně před příjezdem jsem se takhle už formou různých těch webovéch portálů snažil najít to ubytování a zpravidla tam prostě ti pronajímatelé napsali, ať prostě zavolám a domluví si prohlídku. No ale bylo to prostě britský číslo, takže ano, já jsem sice mohl telefonovat z český simkarty, ale utratil bych majlant za to*“ (R1). Pronajímatelé samozřejmě nepronajmou byt bez předchozí prohlídky pouze přes internet či telefon. To bylo tedy zdrojem velkého stresu, protože participanti neměli jistotu, že bydlení v den příjezdu opravdu získají a že je někdo jiný nepředběhne. Ubytovny byly totiž dražší, než si mohli kvůli omezenému kapitálu dovolit. Nakonec se však všem bydlení podařilo získat, přestože si nemohli příliš vybírat vzhledem k omezeným možnostem, které měli.

Typickým bydlením je pro ně tak zvaný „sharehouse“. Mívají pronajatý pouze jeden pokoj v celém domě, ve kterém žijí většinou s jinými cizinci. Nesetkali se tudíž

s žádnou diskriminací, která by jim komplikovala sehnat si ubytování pouze z důvodu, že jsou migranti. Taková překážka by mohla nastat pouze v případě, že by si chtěli pronajmout celý byt či dům, na což by potřebovali reference od předchozích majitelů. „*No, jako tady tohle byl problém spíš, když by se to bydlení řešilo formou nějaké realitní agentury. Že tam už více méně chtěou nějaký reference od předchozích pronajímatelů nebo něco podobnýho. Ale tam nešlo o to, že jsem cizinec, to skoro nikomu o to nešlo. Co se bydlení týče, tak jsem nic takovýho nepocítil.*“ Nemožnost pronajmutí celého bytu tedy nesouvisí s jejich odlišnou národností, jako spíš absencí těchto referencí, které nemohli získat, když v Anglii nikdy předtím nepobývali.

7.1.5. Shrnutí

V této kategorii shrnuji faktory, které zapříčinily samotné první myšlenky o migraci, i následné konkrétní motivace migrantů k odjezdu do Velké Británie. Tím nejzásadnějším faktorem zajišťujícím první krok k migraci, byli sociální sítě v cílové zemi, bez jejichž přítomnosti by se účastníci k migraci pravděpodobně neodhodlali, přestože by k ní měli různé motivace. Samozřejmě je důležité brát v úvahu fakt, že přestože se v tomto ohledu všichni účastníci shodují, nemusí se jednat o reprezentativní vzorek. Velké množství Čechů se odhodlá odjet z domova i bez přítomnosti sociálních sítí v cílové zemi. Jejich existence však migrantům usnadnila zařizování všech nutností před odjezdem i po příjezdu do Anglie, což se u všech pojilo s velkou mírou stresu, ale i nadšením ze začátku něčeho nového.

7.2. Pracovní a ekonomická adaptace

V této kategorii se zabývám procesem adaptace migrantů do ekonomického prostředí Velké Británie a pracovního trhu. V jednotlivých subkategoriích budu sledovat, jaké zdroje využívali ke shánění práce a s jakými překážkami se naopak museli potýkat. Následně popisují, jak vnímají své pracovní prostředí a pracovní podmínky, které úzce souvisejí také se sociální adaptací, které je věnována následující kapitola. Neméně důležité je zabývat se také jejich životní úrovní ve Velké Británii, o které měli určité představy již před odjezdem z Čech a která pro ně představovala velkou motivaci.

7.2.1. Proces shánění práce

Shánění práce bylo hned po zajištění bydlení dalším důležitým krokem pro všechny migranty. Někteří z nich spoléhali především na kamarádovu pomoc, která se však ve většině případů příliš neosvědčila nebo jednoduše očekávaná práce nevyšla a museli se tak spolehnout pouze sami na sebe. Nejčastějšími způsoby, jak sháněli práci, bylo hledání na internetu nebo obcházení ulic s vytisknutými životopisy. V prvním případě narazily na problém především ženy, pro které nebylo k dispozici tolik nabídek práce jako pro muže. *„Přítel, ten si našel job za dva týdny asi. Tak ten na tom byl líp. Ale já jsem byla fakt těžce v háji no. Jak jsem si i všimla, když jsem projížděla ty inzeráty furt, tak jsou tu častější nabídky na různý manuální těžký práce a tak, daleko víc příležitostí pro chlapy, když už seš jako v úzkých. Seženou snadněj“* (R3). Množství pracovních příležitostí je tedy do jisté míry ovlivněno genderem. Ženy tak byly daleko více, a hlavně delší dobu ve stresu z toho, aby začaly co nejrychleji pracovat. Proto také častěji využívaly strategii obcházení ulic s životopisy, ale ani to neznamenovalo velký úspěch. Mnohokrát byly odmítnuty, především v restauracích a hotelích, protože neměly požadovanou praxi nebo dostatečně dobrou angličtinu. Úspěch je čekal pouze v prodejnách typu tak zvaných fast foodů, kde byli zaměstnávání často právě cizinci.

Další velkou bariérou byl právě zmiňovaný jazyk. Špatná úroveň angličtiny způsobovala omezení jen na určité druhy práce, ve kterých není potřeba takové komunikace se zákazníky či ostatními zaměstnanci. Právě tento problém dovedl některé migranty až do pracovních agentur, protože pochopili, že sehnat si práci sami, nebude tak jednoduché. Tam se však setkali pouze s jedinou nabídkou práce, a to v továrně. Dá se tedy říct, že úroveň angličtiny ovlivňuje to, jakou nabídku práce migrant dostane, případně míru, do jaké je schopen si práci sám sehnat. Jiná respondentka ve stejné agentuře získala práci pokojské v hotelu, protože měla prokazatelně lepší angličtinu, kterou pro takovou práci potřebovala. *„Já jsem byla ve stejné agentuře jako kámoška, ale měla jsem lepší angličtinu, tak jsem dostala práci v hotelu, a i když jsem se za ni zkoušela přimlouvát, tak ji stejně vždycky poslali do továrny“* (R3). V tomto případě se však jednalo o pouze dočasnou práci a po uplynuté době byla i tato respondentka poslána pracovat do stejné továrny, navzdory její dobré úrovni angličtiny. To nasvědčuje pravděpodobnosti, že se zde projevuje segmentace pracovního trhu, kterou jsem již popisovala v teoretické části této práce.

7.2.2. Segmentace pracovního trhu

Teorie segmentovaného pracovního trhu předpokládá rozdělení pracovního trhu do dvou sektorů, z nichž ten sekundární je určen především migrantům, protože pro domácí pracovníky není dostatečně atraktivní a perspektivní (Drbohlav a kol., 2010, s. 132). Přítomnost této segmentace se projevuje ve všech rozhovorech a byla potvrzena i během pozorování, kdy jsem navštívila popisovanou agenturu a žádala o práci. Moje angličtina je na dobré komunikativní úrovni, přesto mi byl okamžitě podán formulář k vyplnění a nabídnuta práce v továrně. Během vyplňování formuláře jsem si všimla i jiných vycházejících klientů, Angličanů, spolu se zaměstnankyní agentury. Její přístup k nim byl výrazně odlišný od přístupu ke mně a od toho popisovaného samotnými participanty. Nedalo se nevšimnout výrazně větší ochoty a individuálního přístupu k britským uchazečům o práci než těm zahraničním. Navštívila jsem během svého pobytu ještě další dvě agentury, ale situace se opakovala se stejným scénářem.

Výhodou této segmentace je však rychlost, s jakou lze práci v továrně získat, protože jak uvádí teorie, v sekundárním sektoru vždy přetrvává neustálá poptávka po pracovní síle (Baršová a Barša, 2005, s. 271). Jak někteří participanti uvedli, není výjimkou dostat první směnu ještě tentýž večer, kdy navštívili agenturu a žádali o práci. Často tak dochází k tomu, že migranti nechtějí ztrácet čas hledáním lepší práce a jdou raději pracovat rovnou do továrny, protože si potřebují co nejrychleji zajistit finanční příjem. „*Sice se mi nechtělo zrovna do továrny, ale potřebovala jsem prostě peníze, aspoň nějaký příjem a nebyl čas si nějak vymýšlet a vybírat si. Pak už zas ale nebyl moc čas hledat si nějak aktivně něco jiného, tak jsem tam vlastně zůstala*“ (R3). Pro migranty je tedy snadné takovou práci získat, ale naopak náročné se později z tohoto pracovního sektoru vymanit, a to nejen kvůli nedostatku času shánět jinou práci, ale v případě takto mladých migrantů i kvůli jejich omezeným možnostem. Z Česka většina odjela bezprostředně po dokončení školy, tudíž bez větší praxe v nějakém oboru, která by jim získání lepší práce usnadnila. Ani špatná úroveň angličtiny, kvůli které byli někteří na tuto práci omezeni, se jim v takovém pracovním prostředí nemůže příliš zlepšit a zajistit jim větší možnosti, vzhledem k tomu, že se pohybují především mezi dalšími cizinci se stejnou, často i horší angličtinou. Jedná se tedy o poněkud začarovaný kruh.

Respondenti jsou navíc často názoru, že bez pomoci někoho známého, kdo by jim lepší práci zajistil, nemají příliš jiných možností a jsou odkázáni převážně na podřadnější práce v sekundárním sektoru pracovního trhu. *„Oni s tebou nemluví prostě, aby zjistili, co v tobě třeba je. Vidí, že jsi cizinec a potřebujou prostě lidi v těch fabrikách, tak tě šoupnou tam, kam potřebujou, že jo. Takže přes ty agentury nebo pracovní úřady cesta nevede“* (R5).

7.2.3. Pracovní prostředí a podmínky

Pracovní prostředí v továrnách je velice multikulturní. Jak jsem již zmínila, zaměstnance představují především cizinci. Během pozorování jsem si všimla i některých Angličanů, jednalo se však pouze o studenty, kteří měli takovou práci pouze jako brigádu na léto. Obecně se však dá říct, že zde dochází k rychlému obměňování zaměstnanců, průměrně zde pracují maximálně půl roku. Továrna hromadně nabírá zaměstnance především v létě, kvůli Vánočním zakázkám a po Vánocích bývá zhruba polovina zaměstnanců propuštěna naopak z důvodu jejich nadbytku.

Zaměstnanci pracují kolektivně u pásů nebo u stolů, podle toho, k čemu jsou momentálně přiřazeni. Dochází tak k jejich velké interakci. Národnostní rozmanitost participanti hodnotí převážně pozitivně. *„Tak tím, jak jsme tam všichni cizinci, tak se asi tak nějak stírají ty rozdíly no, že člověk nevnímá tolik, že je ten cizinec“* (R3). To jistě přispívá k absenci diskriminace i ze strany nadřízených, kteří jsou naopak převážně Angličany a jsou na cizince zvyklí, jak mi potvrdil jeden z nich při pozorování. Pozorování mi však také vyvrátilo předpoklad, že národností rozmanitost bude zaměstnance spíše spojovat. Ta naopak prohlubuje jejich pocit jinakosti a vzájemnou izolaci. Jak jsem již zmínila, zaměstnanci pracují kolektivně u stolů či pásů. Během toho lze vyzpozorovat jisté shlukování národností do skupin, které bývají více či méně uzavřené pro příslušníky jiných národností. To se mi následně potvrdilo i v rozhovorech po zahrnutí otázky týkající se tohoto shlukování. *„Určitě, jo, jo. Třeba Poláci s lidma z Litvy se hodně baví. A jako, že mezi sebe nepustí. Ale jen někteří Poláci. A pak jsou tady Poláci, kteří k sobě nepustí nikoho, jenom Poláky. Pak jsou tady Španělé, kteří k sobě pustí úplně všechny (smích). Ale taky bývají dost pospolu no. A pak jsou tady Češi a Slováci, kteří mezi sebe pustí hlavně Čechy a Slováky no (smích)“* (R2). *„Tady jsou to skoro všechno Poláci a ti mezi sebe nikoho moc nepustí.*

Ani není moc šance, protože spolu mluví jen polsky no“ (R3). Přestože tedy k interakci s ostatními národnostmi samozřejmě dochází, je relativně nízká a vytvořené skupiny navíc ztěžují začlenění nově příchozích zaměstnanců. Ti si pak skupiny tvoří opět mezi sebou, případně se přidávají ke skupině příslušníků stejné národnosti.

Jak by se tedy mohlo zdát, že interaktivní pracovní prostředí může přispět k vytvoření nových sociálních sítí a kontaktů v cílové zemi a usnadnění adaptace migrantů, v tomto případě se děje spíše opak. Participantů jsou více izolovaní vůči širšímu okolí a ostatním národnostem i vůči majoritní společnosti, se kterou se do interakce nedostanou téměř vůbec, pouze v rámci svých nadřízených. Ty hodnotí velmi pozitivně a oceňují jejich pozitivní přístup a vstřícnost. *„Ti Angličani jsou hodně vstřícní, ačkoliv to jsou prakticky cizí lidé, tak se snaží hodně vyjít vstříc a pomoci. Kdykoliv jsem měl nějaký problém nebo potřeboval něco, tak mi pomohli, jak mohli, takže v tomhle je to skvělý. Tohle třeba v Česku jsem moc neviděl no. Hlavně to i lepší celkově i ten dojem toho člověka v tom zahraničí, že si nepřipadá fakt vyloženě jako nějaký odpadlík, když to tak řeknu. Jako někdo, kdo tam nepatří“ (R1).* Pozitivní přístup britských nadřízených tak přispívá ke větší pracovní pohodě a absenci pocitu méněcennosti migrantů.

S kým se tedy participantů nejvíce dostanou do interakce, jsou ostatní Češi či Slováci. Je to pro ně především pohodlné, protože mohou mluvit česky a nemusí tolik přemýšlet v cizím jazyce. To ale opět snižuje pravděpodobnost zlepšení angličtiny, která byla jednou z jejich častých motivací k odjezdu do Velké Británie, a především následnou možnost využít ji k sociální mobilitě. Na druhou stranu ani mezi Čechy nemají velké přátele. Protože se s nimi vidí denně v práci, nemají potřebu vídat se i v soukromí. *„...člověk se spíš baví, aby se bavil a nebyl mimo. Ale většinou všichni Češi, co sem jedou, sem jedou s partou lidí, nebo za někým, koho už tu znají. A těch se drží a moc si nehledají další kámoše do party. Aspoň mi nikdo neřekl nikdy, abysme se sešli i mimo práci. A já po tom ani nějak netoužím, stejně je vidím denně“ (R3).*

Co se týče pracovních podmínek, participantů je hodnotí jako velmi dobré. Kromě dlouhého stání na nohou práce není fyzicky náročná. Především ale oceňují skvělé platové ohodnocení a velkou péči o zaměstnance v porovnání s Českem. Přestože dostávají minimální mzdu, mají možnost pracovat přesčasy i víkendy, za které jsou velké příplatky a mohou si tak zvýšit mzdu třeba i o třetinu. Téměř pravidelně také

dostávají bonusy k výplatě za dobře odvedenou práci, nebo když se jednoduše stihne víc, než bylo v plánu. Nadřízení pořádají pravidelné meetingy, kde hodnotí odvedenou práci a které plní funkci především motivační. „...každý pátek nám sdělí, co bylo třeba super, co se jim líbilo tento týden, že jsme třeba udělali hodně práce, nebo naopak, že někdo chodí pozdě, takže si na to dávejte pozor a takový věci. Ale třeba strašně mnohokrát už se stalo, že nás prostě zavolali v pracovní době, že prostě na půl hodiny běžte nahoru, po skupinkách. A nahoře na nás čekali sladkosti, nějaký prostě obložený toasty. A že to máte za to, že minulej týden se udělalo hodně výrobků, hodně hezkých výrobků, nebyly žádný rejecty do koše...“ (R2).

Na druhou stranu si účastníci stěžují na psychickou náročnost práce. Popisují ji jako nesmírně stereotypní, až nesmyslnou. „Jediný je prostě to, že občas už ti to leze na mozek, když děláš jednu věc každý den 8 hodin v kuse. Není to práce, kterou můžeš dělat celý život, to bych asi zbláznila“ (R3). Hlavní motivací jsou však stále peníze.

Jistá možnost karierního růstu zde existuje, ale vyžaduje velkou trpělivost a snahu. Je potřeba osvědčit se a následně získat smlouvu na dobu neurčitou, tu však získají zaměstnanci nejdříve za dva roky. Po třech letech se pak mohou dostat až na pozici „teamleadera“, který má vždy na starost celou směnu. Existence určité pracovní perspektivy by mohla umožnit migrantům dostat se na lepší pozici, získat praxi a následně i lepší práci a vymanit se tak ze sekundárního pracovního sektoru. Problém však spočívá právě v oné trpělivosti, která účastníkům chybí. Nedovedou si představit, že by takovou práci dělali několik let, pokud by však takové pozice vůbec dosáhli, což je nejisté. Především jim však chybí motivace. Ta souvisí hlavně se sociální adaptací. Protože se pohybují převážně mezi cizinci, kteří navíc nejsou příliš přístupní, nemají tolik možností vytvořit si sociální síť ani mezi Angličany, chybí jim tedy v Británii sociální zázemí a přátelé. Namísto o vlastní pracovní kariéře tak často přemýšlí o návratu domů, kde takové zázemí stále mají.

7.2.4. Peníze a životní úroveň

Životní úroveň je jedna z mála původních představ, která se účastníkům při pobytu v Anglii potvrdila a hodnotí ji jako výrazně lepší v porovnání s Českem.

„Samozřejmě jo, poznáš to třeba na tom, když jdeš do obchodu, že prostě máš prachy na to a můžeš jít a koupit si třeba věci, který v Česku stojí strašně moc peněz a na který by ses normálně v regále ani nekoukla. Třeba určitý potraviny prostě jsou pro ně vlastně takovej shit, že jsou úplně bezcenný, takže se tu ani neprodávaj. A nějaký základní potraviny za základní ceny se dají, co se kvality týče srovnat možná tak s nějakýma jakoby vyššíma produktama u nás“ (R5).

„Stoprocentně lepší, protože člověk je schopen si víc užívat. Že je schopen si prostě z výplaty našetřit mnohonásobně víc peněz a tím pádem si tak nějak jakoby náležitě užít jo, třeba jezdit někam na výlety, koupit si nějaký věci třeba na potěšení, a podobně. Kdežto v Česku je člověk tak nějak že prostě... fajn, zaplatím nájem, zaplatím složenky a zbyde mi tak peníze na jídlo a to je všechno. Kdežto v Anglii si ten člověk může koupit, nevím, nověj telefon, nověj notebook...“ (R1).

Především tedy s penězi nemají participantů žádný problém. Velmi oceňují lepší kvalitu potravin za srovnatelné ceny, snadno pokrývají své životní náklady, mohou si pořídit a kupovat věci, na které dříve neměli, a ještě si šetřit stranou. Problém však vidím v tom, že jejich chápání vysoké životní úrovně je poněkud naivní. Přestože jsou průměrné mzdy v Anglii třikrát vyšší než v Česku, tak i například náklady na bydlení nebo dopravu těmto částkám odpovídají. Jak jsem již zmínila, migranti žijí v tak zvaných „sharehousech“, ve kterých mají pronajatý pouze jeden pokoj, který je sice nákladný, ale stojí je třetinu toho, co by ve Velké Británii zaplatili za pronájem celého bytu či domu, kdyby se již chtěli více usadit. Kdyby si tedy chtěli pořídit jen samostatné bydlení či auto, k čemuž by pravděpodobně dříve či později směřovali, současný plat by jim už zřejmě nestačil nebo by byla jejich životní úroveň srovnatelná s tou v Česku. Jejich životní úroveň se tak dá označit spíše za vyšší, než jakou měli v České republice, ale pouze za předpokladu, že žijí takovým způsobem života, jaký popisují. Kdyby i v Česku žili pouze v pronajatém pokoji a neměli žádné větší náklady, i z podprůměrného platu by jim po jejich odečtení pravděpodobně zbyla velká částka.

7.2.5. Shrnutí

V této kapitole jsem popsala způsob, jakým se participantů adaptovali na ekonomické a pracovní prostředí ve městě Bournemouth. Především proces shánění

práce pro ně byl náročným obdobím a pojil se s mnoha problémy a překážkami. Tou největší byl zřejmě jazyk, ale především také segmentace pracovního trhu, která je omezovala v pracovních možnostech, ale naopak umožňovala najít alespoň nějaké zaměstnání poměrně rychle. Pracovní prostředí v továrně je velmi multikulturní, což není výhodou, jako spíše další překážkou k lepší sociální adaptaci. Pracovní podmínky jsou však pro migranty uspokojující, což je vede ke snaze si tuto práci udržet, především kvůli výšce mezd, díky kterým mají pocit vyšší životní úrovně, než měli v Česku.

7.3. Sociální adaptace

Zde se dostávám k centrální kategorii mého výzkumu. Jako třetí v pořadí je zařazena z důvodu zachování logické chronologie vyprávění o průběhu migrace participantů. Budu se v ní zabývat tím, jaké strategie participantů využívají k začlenění do majoritní společnosti, a naopak i překážkám, kterým musejí čelit a které mají velký vliv na jejich jednání. Ověřím si také, zda má vliv na sociální adaptaci vnímání kulturních rozdílů či kulturní šok. Vztah této kategorie k ostatním kategoriím bude popsán ve shrnutí výzkumné části na konci.

7.3.1. Strategie začlenění

Přestože participantů nemají příliš mnoho sociálních sítí v majoritní společnosti, objevují se určité strategie, kterými se snaží mezi Angličany zapadnout nebo se s nimi dostat do interakce. Mezi ty nejúspěšnější z popisovaných participantů se zdá být sport. „*Když jsem přijel, tak jsem zjišťoval, jestli tu třeba bude nějaký baseballový tým a začal jsem hrát, což byla paráda a chodil jsem taky do posilovny, běhat hodně, protože jsem bydlel na pláži, tak jsem běhal kolem moře. A našel jsem si tak díky tomu i nějaký britský kámoše právě, že jsme začali chodit do posilky spolu nebo se tam potkávat*“ (R4). Při sportu se tak jeden z participantů dostal do větší interakce s Angličany a získal si díky němu mezi nimi přátele, což mu usnadnilo sociální adaptaci, i celkové vnímání jeho pobytu je tak pozitivnější než u jiných participantů.

Jinou zajímavou strategií se jeví vyhýbání se ostatním Čechům ve Velké Británii, kterou uplatnil jiný participant. *„Já jsem moc nechtěl, aby se na mě Češi lepili, tak jsem je nevyhledával. To mě právě fascinuje, že prostě lidi jedou do Anglie, jako Češi nebo ti Poláci a okamžitě si tam hledají tu českou komunitu a tak. Já jsem přece nejel do Anglie, abych byl s Čechama. To je, jak když jedeš na dovolenou do Chorvatska, to je taky úplná blbost ty vole“* (R5). Tato strategie už však není tolik úspěšná, protože sice zabraňuje, aby se jeho sociální život odehrával pouze v rámci české komunity, nezahrnuje už ale vytváření sociálních sítí mezi Angličany. Výsledkem je pak pocit samoty a odcizení kvůli nedostatku přátel jak mezi Čechy, tak i mezi Angličany. *„Možná kamarádi mi chybí, já jsem byl vždycky takovej společenskej týpek. Asi jo, asi mi chybí nějaký kontakt s lidma. Já jsem se tu hodně vlastně ode všech odcizil“* (R5).

Jiné zmiňované strategie jako například chození do jazykové školy či snaha participovat na společenském životě také nejsou pro začlenění příliš úspěšné. V jazykové škole se migranti dostanou do interakce pouze s dalšími cizinci, kteří jsou ve stejné situaci jako oni, nemají sociální sítě v majoritní společnosti a chození po večerech do barů, které zmiňuje právě pátý participant, ukázalo vytvoření pouze tak zvaných „pětiminutových“ přátel, se kterými už se víckrát nesešel. V porovnání s Berryho (2005, s. 705) akulturačními strategiemi by se však tyto strategie daly označit za strategie asimilace. Tito participanté nemají velký zájem udržovat si vlastní kulturu a vztahy s ostatními Čechy a aktivně se snaží zapojit do majoritní společnosti. Bohužel však v některých případech zatím nebyli příliš úspěšní. To se nedá říct o participantovi, kterému v asimilaci pomohl sport a díky kterému si sociální sítě v Anglii vytvořil. Má tak větší potenciál k dobré sociální adaptaci a spokojenějšímu životu v cílové zemi, což potvrzuje Berryho teorii o míře úspěšnosti jednotlivých akulturačních strategií (Berry, 2005, s. 709).

Ani participanté žijící s Angličany v jednom domě si nevytvořili příliš nových sociálních sítí, které by jim usnadnily adaptaci. Přestože měli příležitost a dostali se díky spolubydlícím do kontaktu s jejich britskými přáteli, příliš si s nimi nerozuměli, a tak jejich sociální sítě zůstaly dále omezeny pouze na tyto spolubydlící a jiné Čechy.

7.3.2. Překážky v sociální adaptaci

U některých participantů se objevily určité překážky ve zlepšení sociální adaptace. Těmi nejzásadnějšími jsou ambivalentní vztah vůči samotným Angličanům, jazyk a nedostatek volného času.

Ambivalence vůči Angličanům je pravděpodobně nejproblematičtější ze všech překážek. Participantů se shodují na tom, že postoj Angličanů vůči cizincům je velmi přátelský, vstřícný a nikdy se neseťkali s nějakou formou diskriminace či výrazným pocitem jinakosti. Velice oceňují jejich výraznou zdvořilost, především ve srovnání s chováním lidí v České republice. S opačným chováním se setkali pouze ve výjimečných případech. *„Přišlo mi někdy, že se na mě třeba trochu dívají jako skrz prsty, ale nikdy to nedávali jako úplně najevo“* (R1). Zdůrazňují, že výjimečnost takových případů spočívá v pověstné slušnosti Angličanů, kdy považují za nepřijatelné, aby takové chování dali najevo. To oceňují v pracovním životě, protože takové chování zabraňuje jejich pocitům cizosti a migrantům se tak lépe pracuje v pozitivnějším prostředí. V osobním životě ale popisovanou slušností a přátelstvem hodnotí nejistě a chápou ji někdy jako projev neupřímnosti. *„Já jsem si na tu slušnost vždycky potrpěla. Takže já jsem tady z toho byla nadšená ze začátku, ale když seš tady nověj, tak nevíš, že to mají naučený. Ted' už na to koukám zase jinak a nejsem si kolikrát úplně jistá, jestli prostě to je upřímný nebo jak to vlastně myslej no.“* Participantů tak často mají pochybnosti o tom, zda jsou na ně Angličané opravdu tak milí proto, že to tak cítí nebo je to pouze projev jejich pověstné slušnosti a víceméně přetvářka. Jejich chování se jim líbí, nejsou si však vůbec jistí, jak ho chápat a jak na něj reagovat. S takovými pochybnostmi se setkávají denně, což je nutí nad tím stále přemýšlet. Kromě toho se však především stěžuje jejich schopnost vytvořit si v Británii sociální zázemí, protože si kvůli této ambivalenci od Angličanů drží pravděpodobně nevědomý odstup. *„Já ani nevím, jak moc je pro ně slovo děkuju, jo, co pro ně znamená, protože tady se děkuje fakt úplně úplně za všechno. A to já s mojí českou mentalitou nemůžu třeba zase pochopit, víš. A tím se zase dostáváme k tomu, že nevím, jestli bych mohla mít třeba nějakýho kamaráda originálně z Anglie, víš. Protože jeho mentalita je jiná než moje, takže já, kdybych něco řekla, tak nemůžu vědět, jestli on to chápe, tak jak já to třeba myslím a naopak no.“* (R2). Přisuzováním takového chování přirozené mentalitě si participantů předem vytváří mezi sebou a Angličany pomyslnou

zed', která podle nich vylučuje možnost úplného porozumění si. S takovým přístupem si tak stěžují proces sociální adaptace na maximum.

Dalším faktorem, který přispívá jejich horší sociální adaptaci, je jazyková bariéra. Kvůli tomu, že se participanti v pracovním prostředí, ve kterém tráví většinu svého času, pohybují především mezi jinými cizinci, jejich angličtina se příliš nezlepšuje. To se odráží i v sociálním životě některých z nich. Protože čelili mnoha nepříjemným situacím, kdy někomu nerozuměli nebo naopak nedokázali vyjádřit, co chtěli, mají větší strach mluvit. *„Ted', i když je to lepší, tak je mi to strašně nepříjemný, když někomu nerozumím, a tak se jim i občas vyhýbám, jen abych s nima nemusela mluvit, protože mám strach, že zas taková trapná situace nastane. Je to blbý, vím, že takhle se naučím anglicky ještě pomaleji, ale nemůžu si pomoci no. Je to pak takový ponižující a cejtím se často taková neschopná kvůli tomu“* (R3). Takoví participanti pak častěji vyhledávají jiné Čechy žijící v Anglii, se kterými se cítí lépe právě kvůli tomu, že se vyhnou stresujícím situacím pojmíci se se strachem z nepochopení.

U některých participantů, kteří s porozuměním problém nemají, se však také objevuje jazyková bariéra jako problém. Tento problém však spočívá spíše v pocitu nepochopení po významové stránce jazyka. *„Třeba já si se slovy hodně ráda hraju a pro mě to je důležitý i v těch vztazích víš, mezilidských. Hrát si se slovy, to v angličtině není vůbec možný. Nemám šanci v angličtině popsat třeba nějaký pocit, nějaký jev, nebo co jsem dělala, tak jako bych ho třeba popsala v češtině no. A ani já nemůžu nikdy znát všechny jejich slangy třeba v angličtině, víš“* (R2). Tento problém se vyskytoval ve více rozhovorech, přičemž jiná participantka doplňuje, že jazyková bariéra nespočívá v pouhém omezení vyjadřování, ale je také zdrojem častého vzájemného nepochopení. *„...A tím, jak oni jinak mluví, tak i jinak myslí, jinak věci prožívají, jinak o nich mluví, jinak je berou... mockrát se stalo, že mi přišlo, že mě právě v něčem moc nechápou. Když se mi něco stalo v práci a bylo to pro mě vlastně vtipný, jim to vtipný nepřišlo a naopak řekli „jee, to je blbý“. Jak Čech by se tomu zasmál, protože to sám dobře zná, tak oni ne, protože to neznají nebo dívají se na ten problém nebo tu věc úplně jinak.“* (R3). Taková bariéra způsobuje migrantům často pocity nepochopení a cizosti a mají tak větší problém se s Angličany sblížit.

Neméně důležitou překážkou v sociální adaptaci je také málo volného času, který participanti vyplňují především prací. Protože jejich prioritou je stále vydělat si co

nejvíce peněz, aby se jim vrátily počáteční investice spojené s odjezdem do Anglie a také touží vydělat si na určité materiální věci, berou si často v práci přesčasy nebo pracují i o víkendech. Když už mají volno, jsou unavení, takže raději odpočívají doma a nemají chuť cokoliv podnikat. „*Cesta do práce, i když je to v rámci města mi trvá asi 3 hodiny, takže přijdu dom, udělám si jídlo, maximálně pokecám se spolubydlícím, zahrajeme si nějaký hry a jdu spát. Když mám volno, tak prostě... Jako jasný, měl jsem kolegy z práce, ale řekněme, že já jdu dom vždycky tak vyřízenej z práce, že chci už pak vypustit, nedělat nic, prostě odpočinout si*“ (R1). Trávení tolika času v práci a následná únava má tak za následek opět větší izolaci od okolí. Když už pak někdy participanté mají chuť jít do společnosti, nemají s kým, a tak jediným řešením, jak vyplnit volný čas, je vzít si opět směnu navíc. „*Člověk najednou zjistí, že to je to jediný, čím se dá zaplnit ten volnej čas. Ti čeští kámoši třeba mívajjí směny jinak, než já a jsou tím pádem v práci, když mám volno. Takže si беру občas přesčasy, protože doma nemám co dělat a aspoň si zas vydělám*“ (R3). Jedná se tak o začarovaný kruh, kdy si migranti nebudují sociální zázemí kvůli trávení velkého množství času v práci a svou izolaci naopak řeší nabíráním si ještě většího množství práce.

Zajímavým faktorem jsou také finance pojící se s neúčastí na společenském životě. Dát si v Anglii drink nebo dokonce sedět v baru celý večer je poměrně drahé, a protože migranti pořád ještě porovnávají a přepočítávají peníze na české koruny, je jim líto tolik utrácet. Pokud navíc nemají s kým jít, tak jim za to takové utrácení nestojí. „*Byl jsem takhle párkrát a 120 liber mi na jeden večer nestačilo na párty. Jsem utratil 100-150 liber. Panák 5-10 liber. A to je celkem šílený, takže už takhle moc nechodím, protože by mě to stálo všechny vydělaný prachy*“ (R4). Tento poznatek souvisí také se zmiňovaným naivním chápáním vysoké životní úrovně, které jsem popisovala v předchozí kategorii. Participanté mají dojem, že vydělávají hodně peněz, ve skutečnosti jich ale nemají tolik, aby se chodili častěji bavit do společnosti.

7.3.3. Vnímání kulturních rozdílů a kulturní šok

V oblasti kulturních rozdílů participanté nemají pocit, že by se potýkali s výrazně odlišným způsobem života v porovnání s tím, na který byli zvyklí v Česku. Britskou kulturu považují za velmi podobnou té jejich a nemusejí tak čelit žádným zvláštním zvykům, kterým by se museli výrazně přizpůsobovat. To platí především pro ty, kteří

se běžně dostávají do menší interakce s Angličany a nemají tak příliš příležitostí se do nějakého kulturního konfliktu dostat. Jiní z participantů, kteří se dostávají do interakce s Angličany více, například protože s nimi bydlí, se mohli setkat s některými kulturními rozdíly více, a především pak častěji čelili kulturnímu šoku.

Václav Soukup (2004, s. 205) definuje kulturní šok jako psychický i sociální otřes způsobený konfrontací jedince nebo sociální skupiny s cizí, neznámou a dosud neinteriorizovanou kulturou. Berry (1997, s. 13) v rámci svého konceptu akulturačního stresu tvrdí, že „stres“ může být i pozitivní a považován za jakousi neškodnou zkušenost, což potvrzují v rozhovorech i samotní participanté. Především ze začátku svého pobytu si všímali různých maličkostí a rozdílů, ze kterých byli mírně v šoku, ale ne nepříjemně a které jim byli spíše sympatické. Jedním z takových příkladů je obyčejné mluvení s cizími lidmi na ulici, na které z Česka nebyli zvyklí. *„Tady člověk jede autobusem, vedle někoho si sedneš a on se s tebou začne bavit, jaký je počasí a tak. A oni hned odkud jsi, že mám jinej přízvuk. To mě úplně fascinovalo no“* (R4). Podobně rozdílné a příjemnější vnímají i chování lidí v obchodech a často zmiňují zvyky na veřejnosti či v rámci autobusové dopravy. *„V busech oni nastupujou i vystupujou předníma dveřma a vždycky když člověk vystupuje, tak řidiči děkuje. To se mi hrozně líbí, jak jsou na sebe všichni tak milí. I celkově na ulici, člověk jen někomu vlez do cesty a hned se omlouvá a usmívá. V Česku do tebe někdo i vrazí a neřekne ani bú“* (R3). Takové pozitivní vnímání kulturních rozdílů mohlo mít u některých participantů pozitivní vliv i na jejich adaptaci, protože ovlivňovalo jejich přístup k majoritě.

Dalším takovým kulturním šokem, který si všichni participanté prožili, ale nevnímali jej už tak pozitivně, bylo jak dokonce i cizí lidé spolu mluví tak, jako v Česku jen někdo, kdo si je velmi blízký. *„Oni mají hodně ve zvyku se oslovovat jako sweetheart nebo darling. Jo, fakt úplně takový jako že, sluníčko, zlatíčko... A to se mi třeba moc nelíbí, protože oni mě přece neznají, tak dobře, aby mě mohli takhle oslovovat, že jo. Ono je to pěkný, ale mě by to nešlo třeba říkat no. My takhle neoznačujeme kamarády a takhle, je třeba jen jeden člověk v životě, kterému tak říkáš, ale oni všem no“* (R2). Tento způsob komunikace pro ně býval ze začátku častou příčinou zmatených pocitů, protože nevěděli, jak na něj reagovat, a především si ho nedokázali, na rozdíl od předchozího příkladu sami osvojit. Podobné pocity zažívali

také při zjištění, že jejich spolubydlíci si berou bez zeptání jejich věci či jídlo z lednice. Později však pochopili, že se nejedná o nic špatného a bude se považovat za normální, když i oni budou dělat to stejné.

Během pozorování jsem zažila kulturní šok i já sama, když jsem naprosto nepochopila, proč na mě vyčítavě kouká britský spolubydlíci, protože jsem otevřela mokrý deštník v jejich domě. Neznalost jejich přísloví, že otevřít deštník v domě nosí smůlu, mi bylo osudným, stejně jako mnohým participantům.

Za největší kulturní šok někteří považují rozdílné chápání volného času. Jak jsem již popisovala v teoretické části této práce, Oberg (1960) rozlišil čtyři fáze kulturního šoku, tedy nadšení, odmítnutí, obrat a přizpůsobení. Fáze tohoto konkrétního kulturního šoku lze snadno zařadit právě do Obergova modelu. Participant žijící trvale s Angličany často popisují, že je zpočátku velmi těšil jejich prvotní zájem si neustále povídat a trávit s nimi čas. „...*To mě překvapovalo, že jsem čekal spíš nějaký větší odstup od nich a vlastně i proto, že jsem byl takovej komunikativní, tak si mě spolubydlíci vybral místo jiných Angličanů za spolubydlíciho, to mě překvapilo hodně no*“ (R1). Zájem a přátelskost Angličanů jim připadala fascinující oproti chladnému přístupu lidí v Česku a trávili tak s nimi poměrně hodně času. „*Často jsme zezáátku seděli takhle večer a hráli hry nebo kecali*“ (R3). Postupně však nastal obrat, oba participant začali být unavení z přílišného zájmu Angličanů a začali jejich pozvání ke společnému trávení volného času odmítat, protože chtěli více času pro sebe a jejich neustálý zájem trávit čas společensky nechápali. „*Oni pak furt otravovali a chtěli se furt bavit, furt mě někam zvali, prostě oni furt musí něco dělat, což fakt nechápu, protože jsem zvyklej z Česka, že prostě v týdnu po práci lidí nějak odpočívaj, v klidu, ale oni musí pořád něco dělat*“ (R1). Uvědomění si takové rozdílnosti v trávení volného času jim však pomohlo se se situací vyrovnat, když se spolubydlícím pokusili vysvětlit, že chtějí více času trávit sami a odpočinout si po náročném dni v práci jinak než společně s nimi. V této fázi tedy došlo k překonání kulturního šoku pochopením a akceptací jiných zvyků, kterým se sice participant nepřizpůsobili jejich přijetím, ale vytvořili kompromis. Popisovaný jev také zpětně dávají do souvislosti s pověstnou zdvořilostí Angličanů. „*Pak už mi přišlo časem, že nám asi říkají jen ze slušnosti prostě, ne že by ve skutečnosti fakt chtěli, abysme s nima šli koukat na film nebo něco*“ (R3). To tedy mohlo navíc posílit jejich ambivalentní vztah vůči Angličanům.

7.3.4. Shrnutí

V této kategorii jsem shrnula, jaké strategie participanti uplatňují ve snaze adaptovat se do britské společnosti. Jako nejúspěšnější se ukázalo aktivní vyhledávání nových kontaktů například přes sport. Úspěšnost takové strategie je však velmi individuální, protože i jiní participanti snažící se účastnit na společenském životě nebyli tolik úspěšní. Míru sociální adaptace také ovlivňují různé překážky, kterým migranti musí čelit, a ne vždy je dokáží překonat. Tou nejproblematičtější je ambivalentní vztah vůči Angličanům, který způsobuje určitý odstup migrantů vůči majoritní společnosti a který mají problém odstranit. Také jazyk je často velkou bariérou bránící migrantům více se s Angličany sblížit a vytvořit se mezi nimi přátele, díky kterým by se v cílové zemi cítili lépe. Poslední důležitou překážkou v lepším začlenění do společnosti je nedostatek volného času, který si pak migranti zpětně uměle vytváří právě kvůli špatné sociální adaptaci, čímž tuto bariéru ještě více posilují. Také kulturní šok, kterému se nevyhnul žádný z participantů mohl mít vliv na jejich sociální adaptaci. V některých případech mohl pozitivně ovlivnit vnímání majority a vytvořit tím lepší podmínky pro začlenění. V jiných případech však došlo i k negativnímu kulturnímu šoku, který sice participanti dokázali překonat, ale mohl navíc posílit zmiňovaný ambivalentní vztah vůči Angličanům a tím naopak ovlivnit sociální adaptaci negativně.

7.4. Česká komunita a interakce s Čechy

Čechů žije v Bournemouthu velké množství a každý z participantů měl již při příjezdu v cílové lokalitě sociální zázemí v podobě nějakého kamaráda z Česka. V této kapitole se budu zabývat tím, do jaké míry a jak participanti komunikují s ostatními Čechy, zda má tato interakce vliv na jejich adaptaci a jestli lze některé skupiny Čechů označit za určitý druh komunity. Podle míry této interakce rozdělují participanty na dvě skupiny, které popíši v následujících subkategoriích.

7.4.1. Česká komunita

Někteří z participantů, kteří nemají příliš sociálních sítí mezi Angličany, se stýkají především s ostatními Čechy. To činí z mnoha důvodů. Většinou se jedná o jejich jediné kamarády, které v Anglii mají, a proto s nimi udržují vazby, aby nezůstali úplně sami. Nejčastěji se jedná o přátele, které znají už z České republiky a kteří pro ně představovali rozhodující faktor k migraci, jak bylo popsáno výše v této práci. Někdy mezi sebe přijímají i jiné Čechy, které poznali nejčastěji v zaměstnání nebo přes další přátele. Taková komunita pak migrantům usnadňuje jejich pobyt nejen ve smyslu vzájemné emoční podpory, ale také ve smyslu vyměňování si nejrůznějších užitečných informací, rad a vzájemné pomoci v případě jakýchkoliv nesnází. *„Když jsme přijeli, tak nám ti, co už tu byli, říkali, co a jak, co všechno musíme a jaký to bylo u nich, abysme věděli. A ti, co přijeli po nás, tak těm jsme zas takhle říkali my, aby měli představu, co je čeká. No a pak jsme si různě říkali i co a jak v té práci, když byl nějaký problém, tak jednoho už to třeba taky potkalo, tak zas řekl... a tak no. Když někdo něco neví, tak to řešíme spolu, protože tu nikoho jinýho takhle nemáme“* (R3). Znamenají tak jeden pro druhého formu sociálního kapitálu, usnadňují si vzájemně svůj pobyt a dají se tak označit za určitý druh komunity.

Také příležitost jeden večer vypnout a mluvit s přáteli svým rodným jazykem je pro migranty příjemnou změnou, kterou často vyhledávají, a to především ti, jejichž angličtina není na příliš dobré úrovni. Participantů však mají v přítomnosti ostatních Čechů, a především kamarádů pocit sounáležitosti, přirozenosti a podobnosti, a proto je více vyhledávají. Naopak mezi majoritou se necítí příliš dobře kvůli pocitům neporozumění, výše popisovanému ambivalentnímu vztahu vůči Angličanům a špatné úrovni jazyka, a proto je příliš aktivně nevyhledávají. Při zařazení do Berryho (2005) modelu akulturačních strategií by se tak případě těchto participantů dalo hovořit o strategii separace.

Největší kontakt tito migranti udržují právě s těmi Čechy, které znají už z domova. S těmi, které poznali v Anglii, se stýkají o něco méně, protože si s nimi ještě nevytvořili tak hluboké přátelství. *„Bylo super, že máme kamarády v Anglii, který známe už léta a jsou nám blízcí. Že to nejsou třeba Češi, na který jsme tady narazili, tak se s nima budeme bavit, ale že to jsou Češi a naši kamarádi“* (R2). Udržování blízkého kontaktu pouze s Čechy však stěžuje participantům vytváření sociálních sítí

mezi majoritou a tím i lepší adaptaci, protože nemají nikoho, kdo by jim je zprostředkoval.

Míra jejich kontaktu s ostatními Čechy však často s délkou pobytu zkracuje, protože co je pojilo na začátku migrace, jako nejrůznější společné problémy a zážitky, už není tolik aktuální a nemají již tolik důvodů se vídat. „*Vidíme se už tak párkrát do měsíce. Jako ze začátku to bylo častější, protože jsme se víc bavili o tom, co se děje, co děláme, jak to zvládáme a tak. Ale později už jsme se začali vídat čím dál tím méně*“ (R1). Nejen menší množství témat k hovoru, ale i nedostatek volného času jim brání vídat se stejně jako dřív. Všichni participanti pracují na směny, které mají často jinak než jejich přátelé, a tak se jednoduše mívají. Dostávají se tak do větší izolace a mnohem více přemýšlejí o návratu domů.

7.4.2. Migrace jako životní styl

Existuje však i druhá skupina Čechů, kteří mají naprosto opačný přístup k ostatním migrantům z České republiky. Mívají společné, že jejich angličtina je na velmi dobré úrovni, a proto zřejmě nemají potřebu scházet se s ostatními Čechy proto, aby si jednou za čas odpočinuli od cizí řeči, se kterou by měli problém, jako předchozí popisovaní participanti. Naopak často uplatňují právě strategii vyhýbání se Čechům, která byla popsána v předchozí kapitole, aby jejich sociální sítě nezůstaly omezeny pouze na ostatní migranty. Jádrem jejich přístupu je ale především absence pocitu podobnosti či výrazné sounáležitosti s ostatními Čechy. Naopak, někteří participanti se mezi nimi necítí dobře, protože si s nimi nemají příliš co říct.

Tuto subkategorii jsem pojmenovala „in vivo“ názvem, protože mi připadal výstižnější než cokoli jiného. Tito participanti totiž vnímají ostatní Čechy jako migranty, kteří přijali „migrantství“ jako svůj životní styl. Jejich život se podle nich točí pouze okolo typických migrantských problémů, náplní jejich setkání jsou především výměny rad a svěřování se s problémy pojícími se s migrací, což je nezajímá, a naopak chtějí co nejvíce splynout v majoritní společnosti. Podle Berryho (2005) modelu akulturačních strategií se tak v tomto případě jedná o strategii asimilace. „*Prostě mě moc nebere, že Češi řešej jakoby jenom takový ty sračky, co jsou spojený prostě s tím pobytem v tý Anglii. Že ono pro ty cizince je prostě strašně*

stěžejní, že jsme v Anglii a přijde mi, že to svým způsobem berou jako takovej životní styl prostě, víš. A řešej ty vole, kde se dá koupit nejlevnější kuře a kde se dá jít na levný pivo a podívat se tam a tam... a prostě řešej takový věci, co já jsem řešil první týden. Takový ty praktický prostě, a to mě nebaví. Víš, ono tě to fakt prostě přestane bavit. Takový ty klasický český problémy, nebo problémy cizinců spojený s tím, že jsou prostě v zahraničí.“ (R5). Tito participanti nechtějí mít pocit, že jsou vyděleni ze společnosti a nechtějí se cítit být ve škatulce nějaké migrantské komunity. „Já jsem prostě nepřijel, abych tady byl v Čechama ne, to jsem mohl zůstat v Česku“ (R4). Chtějí žít normálním životem, začlenit se do majoritní společnosti, nepřipouštět si jakoukoli formu jinakosti. Někteří právě necítí ani potřebu ventilovat své pocity a zážitky s lidmi, kteří jsou v podobné situaci. Jiní se však nacházejí více ve středu, a přestože se chtějí co nejvíce začlenit, udržují současně kontakt i s českými přáteli, se kterými do Anglie přijeli.

7.4.3. Shrnutí

V této kapitole jsem popsala dva možné přístupy Čechů k ostatním migrantům z České republiky, z nichž první se dá označit za pozitivní pojící se s členstvím v české komunitě a bývá častou příčinou horší sociální adaptace do majoritní společnosti z důvodu omezení sociálních sítí pouze na Čechy. Druhý přístup českou komunitu i potencionální členství v ní odmítá a takoví participanti mají naopak větší zájem začlenit se mezi majoritu. Kromě toho se u nich neobjevuje taková touha vrátit se domů, jako u migrantů pohybujících se převážně mezi Čechy. Vyhýbání se členství v české komunitě však nezaručuje větší míru začlenění do majoritní společnosti a v případě nevyhledávání jiných kontaktů může být naopak příčinou ještě větší izolace od okolí.

7.5. Návrat do Česka

V poslední kategorii se zabývám důvody, které participanti uvádějí pro rozhodnutí vrátit se domů či naopak zůstat ve Velké Británii. Především je pak celá subkategorie věnována změnám hodnot, které se u participantů často objevovali jako následek jejich pobytu v Anglii a souvisí s jejich rozhodnutím vrátit se domů.

7.5.1. Zůstat či odejít?

Otázka, zda zůstat či odejít proběhne hlavou každému migrantovi, který žije již nějakou dobu v cizí zemi. Odpověď na ni souvisí především s mírou jejich adaptace, jak sociální, tak ekonomické. Čím méně se participanti adaptovali na sociální prostředí Velké Británie a čím více se pohybovali pouze mezi jinými Čechy, tím více touží vrátit se domů, protože dobré ekonomické podmínky jim nevynahrazují sociální zázemí, kterého mají nedostatek. Cítí se v cizí zemi sami a čím dál víc jim chybí rodina a přátelé, které mají v Česku. *„Asi je to tím, že se tu cejtim tak sama. Fakt mám problém najít si tu ty kámoše a tak... A žiju tady fakt, dá se říct ze dne na den. Pořád se všechno točí jen okolo práce, nic jinýho tu totiž vlastně nemám. A stýská se mi i po rodině. Tady je spousta věcí fakt super, člověk si tu žije krásně, a hlavně má peníze, to je strašně fajn. Ale jsem tu fakt sama, a to mě štve“* (R3).

Mnoho participantů také potvrdilo, že po odjezdu do Velké Británie se jim výrazně zlepšily vztahy v rodině, které byly často právě jednou z motivací, proč do Anglie odjet. *„Jak jsme od sebe dál, tak jsme si najednou blíž. Celkově se to zlepšilo mezi náma, a tak se mi o to víc stýská no“* (R2). V některých případech tedy došlo k vymizení jedné z původních motivací, což mohlo zapříčinit první myšlenky o tom, že by se participanti vrátili domů. Pocity osamění a stesk po domovu jsou tak hlavními důvody, proč se hůře adaptovaní participanti chtějí vrátit. Mají však také důvody proč ještě nějakou dobu zůstat a těmi bývají především finance, protože stejně jako potřebovali jistý kapitál pro začátek v Anglii, chtějí si vytvořit finanční rezervu i před odjezdem domů, aby byli zajištěni, než si najdou novou práci a podobně.

Ti lépe adaptovaní, kteří si již vytvořili, lepší sociální zázemí si svým odjezdem tolik jistí nejsou. Nevylučují možnost vrátit se v budoucnu do Čech, ale momentálně to v plánu nemají. *„Momentálně to neplánuju, ne. Mám stabilní práci, díky které jsem si schopn strašně moc peněz našetřit, takže až dosáhnu nějakýho toho limitu, co chci prostě mít našetřený, tak potom bych se možná vrátil do toho Česka. Ale to ukáže čas“* (R1). Přemýšlejí však prakticky a jako důvody, proč by se jednou mohli vrátit, uvádějí například ztrátu práce nebo problémy pojící se s aktuálně diskutovaným brexitem ve Velké Británii. Do té doby však plánují zůstat.

7.5.2. Změna hodnot

Zajímavým jevem, který se objevuje u participantů plánujících budoucí návrat do Čech je častá změna hodnot, která bývá jedním z nejzásadnějších důvodů, proč se chtějí do Česka vrátit. Především ti, kteří svým rozhodnutím migrovat do Velké Británie upřednostnili finance a nezávislost před studiem začali své priority přehodnocovat a chtěli by se nyní naopak ke studiu vrátit. Vyzkoušeli si, jaké to je pracovat a protože zjistili, že v Anglii nemají tolik pracovních možností, jako si na začátku mysleli, nabyli pocitu, že mají na víc než jen pracovat celý život v továrně. „*Po pár měsících jsem si uvědomila, že je možná lepší studovat no. Protože sice je to super, splácávat mýdýlka dohromady, ale člověk prostě po nějaké době, co tohle dělá každé den si uvědomí: ale tak já mám jako trochu na něco víc, než jenom splácávat stupidní mýdla dohromady... A já přece nepatřím mezi lidi, kterým nic jiného nezbyvá“ (R2).*

Rozhodně však svého dřívějšího rozhodnutí nelitují, protože právě díky němu si uvědomili, co v životě chtějí a kam se v něm dál ubírat. „*Teďka si asi budu třeba toho studia vážit víc no. Než bych si ho vážila, kdybych šla studovat třeba hned po maturitě. Protože předtím mě lákaly peníze a třeba bych byla nespokojenej student. Říkala bych si: joo, tak teď jsem mohla jet do Anglie a mohla jsem si vydělat peníze na nověj noťas, mohla jsem mít prostě spoustu nových věcí, teďka mít nemůžu a nebudu mít třeba nikdy... Kdežto teďka jsem si jako, jak se říká, čuchla k penězům, a právě naopak bych chtěla mít nějaký nověj vědomosti v hlavě no (smích)“ (R2).*

Ke studiu se však nechtějí vrátit jen proto, že jim připadá důležitější než dříve, ale také proto, že je to možná jejich poslední možnost, kdy se mohou vrátit do studentského života vzhledem k jejich věku. „*Ještě si chci zkusit ten studentskej život na vysoké, kterej tu pro mě nebude vždycky. Dá se říct, že teď mám jedinou možnost, než mi bude 26, pak už by bylo pozdě. A sem můžu kdykoliv, makat budu taky celej život. Chci si to ještě užít no“ (R3).* Díky našetřeným financím navíc už nemusí být jako studenti tolik závislí na rodičích.

Nejen uvědomění si důležitosti vzdělání a větší chuť ke studiu se u participantů změnila. V cizí zemi si uvědomili, jak důležitá je pro ně rodina, staří přátelé i obyčejné věci, které opustili. „*Budu si teď vážit i toho, že třeba večer můžu vypadnout ven, jít si*

někam sednout a vědět, že můžu potkat lidi, kteří mluví stejným jazykem a vytvořit si třeba přátele, viš. Fakt fungovat, což na to se těším úplně úplně nejmíc“ (R2).

Změny hodnot se však týkají také před odjezdem pracujících participantů, kteří po návratu ke studiu netouží. Ti si začali uvědomovat, že jejich představy o lepší práci v zahraničí se příliš nenaplnují. Mají sice lepší platební podmínky, než by měli za stejnou práci v České republice, ale za cenu vykonávání práce, která je nebaví. To jim dříve nepřišlo tolik důležité, jako dnes. *„Viš co, jako nabídli mi v Česku práci, za kterou zdaleka tolik peněz nemám, ale mám práci, která mě baví, a to si taky člověk uvědomí, že vlastně vůbec není důležitý mít zas tolik peněz“ (R5).* Před odjezdem měl tento participant představu, že v Anglii bude mít větší šanci dělat, co ho baví. Momentálně si však uvědomil, že je to přesně naopak. Přestože i v pracovním sektoru, ve kterém se pohybuje, existuje možnost karierního růstu, nemá tolik trpělivosti na takovou možnost čekat a vlastně ani nechce, protože čím dál více touží po práci, která by ho naplňovala, a nejen splňovala jeho finanční představy.

Návrat do Anglie někdy v budoucnu už participantů rozhodnutí k odjezdu domů zavrhuje a vrátili by se už pouze jako turisté na pár dní či týdnů.

7.5.3. Shrnutí

Mezi nejčastější důvody participantů pro návrat domů jsou pocity osamění a stesk po rodině a přátelích v Česku, protože nemají dostatečné sociální zázemí ve Velké Británii. Jako další zásadní důvod pro odjezd z Anglie se jeví změna dřívějších hodnot participantů, kteří si díky své zkušenosti s pobytem v zahraničí ujasnili své priority, jejichž naplnění vidí pouze v návratu do České republiky. Zdůrazňují však důležitost finanční rezervy před učiněním takového kroku. Participantů, kteří se adaptovali lépe, svůj odjezd plánují pouze v případě nutnosti jako důsledek ztráty práce či problémů v rámci vystoupení Velké Británie z Evropské Unie.

Shrnutí výzkumné části

Co je tedy hlavní odpovědí na otázku, co ovlivňuje míru adaptace Čechů ve Velké Británii? Nejsilnějším faktorem, a tedy i centrální kategorií tohoto výzkumu je sociální adaptace participantů. Přestože prvním krokem k migraci bylo vědomí přítomnosti nějakého kamaráda ve Velké Británii, který dodával participantům pocit jistoty a sociálního zázemí v cizím prostředí, realita po příjezdu se poněkud lišila od těchto představ. Nejen že si museli většinou všechno potřebné zařídit sami a kamarád byl pouze zdrojem informací jak na to, ale ani od pocitu samoty jim jejich přítel neulevil. Participantů tak volili různé strategie, jak se více začlenit mezi majoritu, ale míra jejich úspěšnosti je velmi individuální. Velkou překážkou v sociální adaptaci se ukázal být ambivalentní vztah vůči Angličanům, v některých případech i špatná úroveň angličtiny či pocit vzájemného nepochopení, ale i nedostatek času hledat si nové kontakty kvůli vytížení v práci. Následný pocit samoty a nudy však někteří participantů řeší opět prací, čímž se dostávají do začarovaného kruhu. Naopak potenciál nejúspěšnější strategie začlenění má aktivní vyhledávání kontaktů účastí na společenském životě nebo například přes sport.

Ukázalo se, že na podobu sociální adaptace má velký vliv i míra interakce s jinými Čechy. Participantů, kteří se více a pravidelně scházejí s Čechy a dají se tak považovat za členy určité vzájemně si pomáhající komunity se adaptují hůře, protože jejich sociální sítě jsou omezeny právě především či pouze na ostatní Čechy, kteří jsou v úplně stejné situaci. Naopak strategie vyhýbání se Čechům objevující se u jiných participantů vytváří lepší podmínky pro začlenění se do majoritní společnosti, ale je nutné kromě toho aktivně hledat jiné kontakty, aby nedošlo pouze k větší izolaci migranta.

Na míru adaptace mají vliv i pracovní možnosti participantů. Protože se zde objevuje silná segmentace pracovního trhu a mladí migranti nemají větší praxi v nějakém oboru, jsou většinou omezeni pouze na podřadné práce, do kterých jsou nájímáni především přistěhovalci. Ti pak v pracovním prostředí vytvářejí relativně nepřístupné skupinky podle národností a participantů tak komunikují převážně jen s ostatními Čechy. Zaměstnávání do takových pracovních pozic především přistěhovalců navíc způsobuje, že se participantů téměř nedostanou do kontaktu s Angličany, kteří bývají v těchto továrnách pouze na vedoucích pozicích. To jim

ztěžuje vytvořit si sociální sítě mezi majoritou a tím i celkovou sociální adaptaci.

Také kulturnímu šoku se nevyhnul žádný z participantů. Jeho vliv na míru jejich sociální adaptace je však velmi individuální. Ve většině případů se jednalo spíše o pozitivně vnímané a pro psychiku migrantů neškodné situace, které mohly spíše pozitivně ovlivnit vnímání majority a tím i jejich začlenění. V některých případech však došlo i k negativnímu kulturnímu šoku, který sice participanti dokázali překonat, ale mohl posílit jejich ambivalentní vztah vůči Angličanům a ovlivnit tak na jejich sociální adaptaci spíše negativně. Záleží však vždy na zkušenosti každého migranta, jak se s danou situací vyrovná.

Větší či menší izolace kvůli špatné sociální adaptaci a také uvědomění si změn svých hodnot pak nutí participanty přemýšlet o návratu domů. Změny hodnot se týkají především znovuobnovené chuti ke studiu v důsledku uvědomění si vlastního potenciálu nebo také uvědomění si touhy po takové práci, která by participanty bavila než vykonávání lépe ohodnocené práce, která je však nenaplnuje. Především si uvědomují, jak náročné by bylo získat v továrně nebo kdekoliv jinde lepší pozici, a přestože to možné je, právě z důvodu jejich špatné sociální adaptace a malého sociálního zázemí ve Velké Británii o to ani nestojí. Své migrace však nelitují a její smysl vidí právě v tomto uvědomění si vlastních hodnot. Naopak participanti, kteří si vytvořili alespoň nějaké sociální zázemí o svém návratu uvažují pouze hypoteticky a museli by mít k odjezdu jiný pádný důvod.

Závěr

Tato práce si kladla za cíl popsat průběh adaptace mladé generace Čechů na prostředí britského města Bournemouth a odhalit faktory, které míru této adaptace ovlivňují, čehož bylo dle mého názoru dosaženo. Ptala jsem se po původních motivacích a faktorech, které rozhodnutí k migraci ovlivnili. Za nejčastější motivaci lze považovat tu finanční, kromě toho však byla častá i touha po zkušenostech, změně či zlepšení angličtiny. Nejzásadnějším faktorem ovlivňujícím samotné rozhodnutí odcestovat byla přítomnost sociálních sítí v Anglii. Ty však bývají jednou z příčin pozdější izolace migrantů od majoritní společnosti. V případě, že migranti nevyhledávají aktivně interakci s Angličany, jejich sítě bývají často omezeny pouze na ostatní Čechy, což lze označit za jeden z faktorů ovlivňujících míru jejich následné sociální adaptace. Vliv na její podobu má také segmentace pracovního trhu, kvůli které jsou pracovní možnosti migrantů často omezeny pouze na podřadné práce v továrnách a podobně. Do těchto pracovních pozic jsou najímáni zejména přistěhovalci, což participantům ztěžuje možnost vytvořit si sociální sítě mezi majoritou. Pracovní podmínky však hodnotí pozitivně. Ostatní faktory, které mají vliv na míru adaptace migrantů, jsou více individuální. Patří mezi ně například často popisovaný ambivalentní vztah vůči Angličanům, špatná úroveň angličtiny, pocit neporozumění nebo nedostatek volného času kvůli práci. Tyto faktory bývají příčinou horší adaptace a zároveň zpětně posilují izolaci participantů. Naopak potenciál k dobré adaptaci mají strategie aktivního vyhledávání sociálních sítí mezi Angličany prostřednictvím sportu nebo účasti na společenském životě. Vliv kulturního šoku na adaptaci migrantů se také ukázal jako velmi individuální a záleží na konkrétní zkušenosti každého participanta. V jistých případech mohl pozitivně ovlivnit vnímání majority a tím i jejich začlenění, v jiných naopak posílit ambivalentní vztah vůči Angličanům. Především tedy podoba sociální adaptace, ale i náhlé změny hodnot následně ovlivňují, jak moc se chtějí migranti vrátit do České republiky a zda svůj pobyt vnímají více či méně pozitivně.

Přestože je tématu migrace Čechů věnována řada odborných publikací, bohužel jsem nenašla dostatek empirických výzkumů zabývajících se podobným tématem, se kterými bych své výsledky mohla porovnat. To považuji za výzvu, aby byla tato oblast více probádaná, zejména co se týče novodobého trendu migrace mladých lidí do zahraničí.

Seznam použité literatury

BARŠOVÁ, Andrea.; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. 308 s. ISBN: 80-210-3875-6.

BERRY, John W. *Acculturation And Adaptation In A New Society*. International Migration, Special Issue: Migration And Health In The 1990s, 1992, Vol. 30, s. 69 - 85.

BERRY, John W. *Immigration, Acculturation, and Adaptation*. Applied Psychology: An International Review, 1997, roč. 46, s. 5–68.

BERRY, John W. *Acculturation: Living successfully in two cultures*. International Journal of Intercultural Relations, 2005, roč. 29, s. 697–712.

BERRY, John W. *Immigrant Youth: Acculturation, Identity and Adaptation*. Applied Psychology: An International Review, 2006, roč. 55 (3), s. 303–332.

ČERVINKOVÁ, H. a P. PAWLAK. *Nové migrační trendy po roce 1989 a 2004 ve střední a východní Evropě (česká a polská perspektiva)*. In: BROUČEK S. etc. *Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2014, s. 179 – 183.

DEMUTH, Andreas. *Some Conceptual Thoughts on Migration*. In: Agozino, B. (ed.), *Theoretical and Methodological Issues in Migration Research*. Aldershot: Ashgate, 2000, s. 21–58.

DRBOHLAV, Dušan a kol., *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 207.

DRBOHLAV, Dušan; UHEREK, Zdeněk. *Reflexe migračních teorií*. In: *Geografie - Sborník České geografické společnosti*. 2007, roč. 112, č. 2, s. 125–141.

ERIKSEN, Thomas H. *Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008, s. 559.

EUROPEAN MIGRATION NETWORK. *Asylum and Migration Glossary 3.0: a tool for better comparability produced by the European Migration Network* [pdf online]. European Migration Network, October 2014 [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/docs/emn-glossary-en-version.pdf

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. s. 407.

HERKOVITS, Melville J. *Akultura: proces kulturního přenosu*. In: *Antropologie francouzských společenských věd: Zprostředkování a prostředníci v kultuře*. Cahiers du CeFReS, Praha, č. 12, 1997, s. 27-49.

OBERG, Kalervo. *Cultural shock: Adjustment to New Cultural Environments*. *Practical Anthropology*, č. 7, 1960, 177-182.

LINHART, J., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 1627.

RABUŠIČ, L., BURJANEK, A. *Imigrace a imigrační politika jako prvek řešení české demografické situace?* Praha: VÚPSV. 2003.

SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, Vyd. 2., 2004, 229 s.

ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2007, s. 384.

Seznam zkratk

R1 – 1. rozhovor

R2 – 2. rozhovor

R3 – 3. rozhovor

R4 – 4. rozhovor

R5 – 5. rozhovor